

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

Соціальна політика держави в умовах воєнного стану

Виконала:

студентка магістратури за
спеціальністю 281 Публічне управління
та адміністрування заочної форми
навчання

Кирилюк Людмила Василівна

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент
кафедри публічного управління та
адміністрування

Омельчук Леся Володимирівна

Рецензент:

АНОТАЦІЯ

Кирилюк Л.В. – Соціальна політика держави в умовах воєнного стану.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Основна увага в магістерській роботі присвячена обґрунтуванню теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення соціальної політики держави в умовах воєнного стану.

У роботі увага автора прикута до визначення сутності та основних принципів реалізації соціальної політики держави в умовах воєнного стану у контексті євроінтеграційного вектору України. Також у першому розділі вивчено моделі соціальної політики держави у контексті європейського вибору України.

У другому розділі систематизовано особливості соціальної політики в умовах воєнного стану. Поряд з цим, проаналізовані правові аспекти реалізації соціальної політики.

У третьому розділі увага прикута до визначення перспективних напрямів удосконалення соціальної політики в Україні. А також до адаптації сучасних підходів політики соціальної якості ЄС до реалій України в умовах воєнного та повоєнного періоду.

Ключові терміни та поняття: політика, соціальна політика, держава, воєнний стан, європейська інтеграція, розвиток, захист.

SUMMARY

Kirilyuk L.V. - Social policy of the state under martial law.

Master's thesis for obtaining a master's degree in the specialty 281 Public management and administration.

The main focus of the master's thesis is devoted to the substantiation of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the social policy of the state in the conditions of martial law.

In the work, the author's attention is focused on defining the essence and basic principles of implementing the state's social policy under martial law in the context of Ukraine's European integration vector. Also, in the first chapter, models of the state's social policy were studied in the context of Ukraine's European choice.

The second chapter systematizes the peculiarities of social policy under martial law. Along with this, the legal aspects of social policy implementation are analyzed.

In the third chapter, the attention is focused on determining promising directions for improving social policy in Ukraine. And also to the adaptation of modern approaches of the social quality policy of the EU to the realities of Ukraine in the conditions of the war and post-war period.

Key terms and concepts: politics, social policy, state, martial law, European integration, development, protection.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Сутність та основні принципи реалізації соціальної політики	7
1.2. Моделі соціальної політики держави у контексті європейського вибору України.....	11
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	21
2.1. Особливості соціальної політики в умовах воєнного стану.....	21
2.2. Правові аспекти реалізації соціальної політики	28
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	37
3.1. Перспективні напрями удосконалення соціальної політики в Україні.....	37
3.2. Адаптація сучасних підходів політики соціальної якості ЄС до реалій України в умовах воєнного та повоєнного періоду.....	49
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Формування реалізації демократичної та соціальної держави, орієнтованої на задоволення соціальних потреб населення, зумовило постановку проблеми визначення сутності публічного управління соціальною політикою, його характеристики, показників успішності та проблемних аспектів, а також рекомендації щодо підвищення рівня ефективності управління.

Публічне управління у сфері соціальної політики упродовж тривалого часу, а особливо зараз, в умовах війни, привертає до себе увагу науковців різних сфер та напрямків. Сучасні західні теоретики, такі як Дж. Бернхем, Д. Белл, Дж. Гелбрейт, М. Уолцер, К. Джон, Д. Кол та інші, бачать в управлінні соціальною політикою силу, здатну позбавити суспільство властивих йому соціальних проблем та підвищити його життєздатність. Вітчизняні дослідники Т. Семигіна, О. Палій, Е. Лібанова, В. Куценко, В. Лобас, О. Скрипник, В. Скуратівський, І. Колосовська, В. Лаврухін, В. Бакуменко, Н. Борецька та інші, у своїх наукових працях розглядають загальні концептуальні засади публічного управління у сфері соціальної політики.

Але попри значну чисельність досліджень присвячених обраній тематиці, досі існує велика кількість проблемних питань, які потребують більш детального розгляду. Зокрема, розгляд дефініції «соціальної політики» в управлінському контексті, а також дослідження шляхів підвищення рівня ефективності публічного управління в сфері соціальної політики.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування наукових засад і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення соціальної політики держави в умовах воєнного стану.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність визначення та розв'язання наступних завдань:

обґрунтування сутності та основні принципи реалізації соціальної політики;

вивчення моделей соціальної політики держави у контексті європейського вибору України;

аналіз особливостей соціальної політики в умовах воєнного стану⁴

узагальнення правових аспектів реалізації соціальної політики;

обґрунтування перспективних напрямів удосконалення соціальної політики в Україні;

адаптація сучасних підходів політики соціальної якості ЄС до реалій України в умовах воєнного та повоєнного періоду.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, пов'язані з соціальною політикою держави в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні аспекти соціальної політики держави в умовах воєнного стану.

Методологія дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалась ціла низка методів дослідження, серед яких: узагальнення та систематизації (для опрацювання понятійного апарату за темою роботи); SWOT-аналіз (для визначення особливостей реалізації соціальної політики в умовах воєнного стану); моделювання (для обґрунтування пріоритетів розвитку соціальної політики), табличний (для наочного зображення результатів магістерського дослідження).

Практичне значення магістерського дослідження полягає у можливості використання розробок автора при розробці проектів програм та стратегій, що вирішуватимуть проблему соціальної політики в умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність та основні принципи реалізації соціальної політики

Сучасний світ характеризується глобальними змінами як у політичному, так і в соціально-економічному житті суспільства і значною мірою визначається ефективністю реформ, спрямованих на підвищення ефективності різноманітних інститутів і структур. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, актуальними є проблеми підвищення якості життя населення. Реформи, які проводяться в нашій країні, спрямовані на створення оптимальної та ефективної системи державного управління, адже лише ефективна державна влада може створити умови для підвищення рівня та якості життя населення [14].

Відповідно до Конституції Україна є соціальною державою (ст. 1), що визначає пріоритетність цієї сфери життя, особливо з точки зору управління [28]. Реалізація цієї конституційної норми означає активну діяльність держави, спрямовану на забезпечення високого рівня соціальної захищеності громадян, досягнення справедливості та соціальної солідарності, гармонізацію взаємовідносин органів державного управління з суспільством тощо. Соціальна держава – це держава, кінцевою метою якої є метою є високий рівень життя населення, сталий розвиток соціальної сфери, підвищення якості суспільних послуг, дотримання та розширення прав і свобод людини [40, С. 125].

Дослідження підходів до розуміння соціальної політики дозволяє цілеспрямовано та логічно розглядати її через діяльність держави, спрямовану на регулювання, стабілізацію та розвиток соціальних відносин у суспільстві, а також визначати сутність соціальної політики через специфіку суспільних відносин, тобто. тих відносин, які він покликаний регулювати.

Отже, соціальна політика – це система заходів чи заходів, які реалізуються її суб'єктами (органами державного управління, особами та

іншими суспільно-політичними структурами), спрямованих на формування соціальної стратегії держави щодо розвитку суспільства, створення соціально прийнятних соціальних умов для реалізації соціальної політики. можливостей і потреб членів суспільства, підвищення рівня та якості їхнього життя.

Предметом соціальної політики дослідники називають: суспільні відносини громадян (населення, суспільства, різних соціальних груп і класів, окремих індивідів), а також умови життя і діяльності людей. Існує також думка, що об'єктами соціальної політики є відтворення соціальних ресурсів, соціальний розвиток населення, соціальна захищеність і достатній рівень добробуту, соціальна структура і потенціал, задоволення потреб людини, соціальна діяльність, основні напрями розвитку суспільства, система соціальних нерівностей і основні соціальні проблеми, узгодження інтересів соціальних спільнот та інші елементи [43, с.133].

Суб'єктами управління соціальною політикою є окремі посадові особи, органи державної влади та місцевого самоврядування. Крім суб'єктів державної соціальної політики, існують: державні установи та відомства; органи та структури місцевого самоврядування; неурядові організації та фонди; релігійні, громадські, благодійні та інші організації; комерційні підприємницькі та торгові структури; професійні працівники, залучені до розробки та реалізації соціальної політики, а також волонтери; громадяни, які беруть участь у групах взаємодопомоги та громадських ініціативах тощо.

Основним завданням соціальної політики є забезпечення кожного громадянина доступним набором соціальних благ, які задовольняють його необхідні біологічні, матеріальні, соціальні та духовні потреби.

Публічне управління у сфері соціальної політики можна охарактеризувати як організаційну діяльність, спрямовану на забезпечення досягнення соціальних цілей і завдань за допомогою конкретних методів [15, с.178].

Соціальна політика як засіб управління має своєю загальною метою усунення соціальних протиріч у суспільстві, реалізацію спеціальними засобами завдань динамічного розвитку та вдосконалення всієї системи суспільних відносин. Як і будь-яка економічна діяльність, соціальна політика має певні часові виміри, а також низку найважливіших ознак, які систематизовано представлені в таблиці 1.1 [34, с. 11].

Таблиця 1.1. - Загальна характеристика державної соціальної політики

Ознаки характеристик	Характеристики соціальної політики
Рівень розробки та реалізації соціальної політики	державна соціальна політика; регіональна, міська; соціальна політика на підприємстві, в організації, установі
Зміст заходів, завдань соціальної політики	організаційні, правові, соціальні, економічні, фінансові, екологічні, демографічні, ідеологічні, пропагандистські, культурні тощо
Період реалізації соціальної політики	Довгострокова Середньострокова Короткострокова Поточна
Ефективність / неефективність	Ефективна - дієва, результативна, прагматична, реалізована в значній мірі, зрозуміла населенню. Неефективна - нереальна, «паперова», що не реалізована, в значній мірі, відторгається населенням.
Період реалізації соціальної політики	Довгострокова Середньострокова Короткострокова Поточна
Ефективність / неефективність	Ефективна - дієва, результативна, прагматична, реалізована в значній мірі, зрозуміла населенню. Неефективна - нереальна, «паперова», що не реалізована, в значній мірі, відторгається населенням.

Джерело: [16].

Звертаючи увагу на специфіку соціальної політики в Україні, Л. Чорна та С. Кудлаєнко [47] зазначають, що основними ознаками соціальної політики в Україні є: 1) відсутність системності; 2) високий рівень бюрократії; 3) високий рівень декларативності; 4) значна політизація; 5) широкий охоплення соціальної сфери; 6) значна розгалуженість системи соціальної допомоги та соціальних виплат; 7) домінуючий акцент на бюджетне фінансування; 8) принцип залишкового фінансування; 9) високий рівень податкового навантаження; 10) високий рівень регулювання

соціальної політики; 11) відсутність ефективних механізмів контролю та підзвітності; 12) низький рівень ефективності соціальної політики.

Крім того, завданнями соціальної політики в Україні мають бути [47]: 1) зниження рівня бідності населення; 2) посилення конкурентоспроможності економіки країни, роблячи акцент на впровадження інноваційної моделі розвитку; 3) зміцнення позицій і ролі середнього класу в суспільстві; 4) здійснення ефективної антикорупційної політики, зокрема в державних органах та інших владних організаціях, установах і державних підприємствах; 5) очікується зростання рівня доходів населення з одночасним зростанням рівня інфляції; 6) модернізація освіти і науки; 7) зменшення кількості пілг та вдосконалення системи надання пілг населенню; 8) підвищення зайнятості населення; 9) обмеження рівня зовнішньої міграції висококваліфікованих спеціалістів; 10) створення соціальних стандартів і чіткої системи соціального захисту найслабших верств населення тощо.

Соціальна політика будується на принципах і закономірностях функціонування загальносоціальної сфери в системі загальнополітичної структури. Зважаючи на це, загальносоціальна сфера – це система життєдіяльності суспільства, яка має включати такі підсистеми: а) підсистему відтворення; б) підсистема функціонування та розвитку інтересів і потреб соціального характеру представників суспільства та суспільства в цілому; в) підсистема забезпечення належного рівня соціального захисту представників суспільства та суспільства в цілому; г) підсистема соціальної структури суспільства; д) підсистема зв'язків з громадськістю; е) підсистема соціальної інфраструктури, що забезпечує процес надання послуг суспільству [21].

Практика показує, що процес формування та реалізації соціальної політики має базуватися насамперед на низці принципів, основними з яких є [3]: 1) принцип соціальної справедливості; 2) принцип соціальної диференціації; 3) принцип адресності підтримки найбільш незахищених верств населення; 4) принцип захисту всіх категорій населення від впливу

інфляційних процесів, високого безробіття, зростання цін і різноманітних природних процесів; 5) принцип соціального партнерства; 6) принцип соціальної рівноваги; 7) принцип забезпечення стабільності в суспільстві; 8) принцип забезпечення виконання соціальних програм; 9) принцип співчуття та розуміння потреб соціально незахищених членів суспільства; 10) принцип максимізації мінімуму існування; 11) принцип забезпечення підтримання миру та злагоди між громадянами та суспільством.

Викладаючи мету дослідження, варто представити принципи, за якими реалізується соціальна політика країн Європейського Союзу. Отже, орієнтуючись на інформацію, представлену в [3], основними принципами соціальної політики країн Європейського Союзу є:

1) принцип надання населенню ефективних можливостей заробляти гроші для задоволення своїх потреб;

2) принцип розмежування цілей соціальної допомоги від цілей соціального страхування з метою заохочення працездатного населення до праці і тим самим зниження рівня існування непрацездатного населення;

3) принципи розробки та реалізації ряду соціальних програм;

4) принцип формування механізму фінансування соціальної сфери, тобто поступовий відхід від системи державного фінансування до системи соціального партнерства.

1.2. Моделі соціальної політики держави у контексті європейського вибору України

Українська держава обрала шлях інтеграції до Європейського Союзу, що є пріоритетом як зовнішньої, так і внутрішньої політики країни. Реалізація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає не лише адаптації національного законодавства до права ЄС, а й застосування європейських соціальних стандартів у системі соціальної

роботи. Тому особливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду формування та розвитку соціальної політики та соціальної роботи.

Значний досвід реалізації соціальної політики та соціальної роботи в Європейському Союзі показав, що ці країни пройшли шлях від благодійності в соціальній підтримці населення до формування «держави загального добробуту» або соціальної держави, яка гарантує оптимальна система соціального забезпечення та соціального захисту громадян. Цілком зрозуміло, що відповідна національна модель держави загального добробуту має важливий вплив на стратегії та методи соціальної роботи, покладаючи на органи державного управління такі функції, як:

- забезпечення доступу до послуг усіх, хто має право на отримання допомоги;

- звільнення споживачів від великих витрат;

- забезпечення адекватності та доступності послуг;

- формування ефективної системи соціального захисту.

Останнім часом українські вчені дедалі більше уваги приділяють різним аспектам європейської соціальної політики. У дослідженні В. Ніколаєвої [32] аналіз європейського досвіду публічно-управлінської діяльності у сфері соціальної роботи, характеристики та етапи реформування публічно-управлінських механізмів розвитку системи соціальної роботи в перехідних країнах ЄС було проведено. Дослідниця підкреслила, що це найбільш відповідний досвід для українського перехідного суспільства. Свою наукову роботу О. Зіскін [25] присвятив процесам модернізації інституту соціальної держави. Автор досліджує вплив економічної глобалізації на соціальну державу в цілому та її окремі моделі, окреслює комплекс проблем, зумовлених економічною глобалізацією, аналізує можливі напрямки реформування соціальної держави. Взаємозв'язок соціальної політики держави з розвитком екологічної соціальної роботи досліджував Ю. Мосаєв, визначивши її як «важливу складову рівня соціальної захищеності громадян більшості розвинених країн світу» [30].

Процес розширення ЄС, розвиток міжнародних відносин і глобалізація в цілому призводять до розширення масштабів дій соціальної політики, інтенсивного розвитку її зовнішнього виміру та легалізації її досягнень. Намір ЄС разом із виправданим єдиним економічним простором побудувати єдиний соціальний простір, який би функціонував відповідно до чітко закріплених правових норм, народився з вимог часу, викликів ХХІ століття. Стратегія державної соціальної політики країн Європейського Союзу спрямована на забезпечення стабільного рівня життя населення, підвищення рівня зайнятості, зменшення нерівності в доходах, посилення соціального захисту населення та подолання бідності. При цьому державна соціальна політика визначає пріоритетні сфери діяльності соціальних служб. Ці пріоритети змінюються залежно від конкретних умов соціально-економічного розвитку тієї чи іншої країни.

Важливими ознаками при побудові окремих ідеологічних моделей вважають роль держави, основу розподілу, відповідність економічної та соціальної політики в реалізації ефективної системи соціальної роботи. Так, шведський учений Г. Еспінг-Андерсен [5], враховуючи ці детермінанти, виокремлює три важливі базові моделі соціального захисту в країнах з розвинутою ринковою економікою:

1. Ліберальну модель відрізняє принцип виявлення розміру доходів громадян і, відповідно, надається адресна підтримка тим, хто з певних причин не має доходів (Великобританія, частково Нідерланди, Іспанія, Італія та ін.).

2. Консервативна модель - для неї характерний диференційований підхід, заснований на забезпеченні та збереженні того самого рівня життя, який був під час роботи, при виході на пенсію, під час хвороби, інвалідності тощо. (країни Західної Європи – Німеччина, Австрія, Франція, Бельгія та ін.).

3. Соціально-демократична модель – орієнтована на реалізацію системи соціальної підтримки, заснованої на базовому принципі «хто ти є», і

надається незалежно від доходу та статусу зайнятості одержувача (Скандинавські країни).

Моделі держави загального добробуту можна класифікувати за різними критеріями, які впливають на соціальну політику, систему соціального захисту, а також правову та економічну системи. Згідно з класифікацією Р. Тітмуса [9], існує три моделі: залишкова, інституційний перерозподіл, промислові досягнення/діяльність. Як класифікаційну ознаку науковці обрали основні принципи забезпечення державного соціального захисту. У залишковій моделі соціальна підтримка надається лише невеликій частині громадян, які з тих чи інших причин не в змозі забезпечити себе, тому можуть отримати державну допомогу на основні потреби, решта громадян має розраховувати на свої власні ресурси та підтримка родини. Інституційно-перерозподільна модель соціального захисту, з одного боку, ґрунтується на сприйнятті потреб людини як цілком нормальних, тобто. «інституціоналізовані», з чого випливає обов'язок держави визнавати власну соціальну відповідальність за потреби людей у певні періоди їхнього життя та надавати відповідну підтримку. З іншого боку, ця модель базується на принципі соціальної рівності та спрямована на вирівнювання ресурсів між людьми. Модель виробничих досягнень/діяльності (мотиваційна модель). Основою цієї моделі соціального захисту є пріоритет заслуг, ефективності праці громадян, які потребують соціального захисту.

Саме моделі Р. Тітмуса послужили основою для подальшої систематизації різних систем соціальної політики та її складових. Одним із таких прикладів є класифікація пенсійних систем із кількома виплатами Дж. Пайме [8]:

«Інституціональний» (задоволення основних потреб за рахунок перерозподілу).

«Залишковий» (забезпечення основних потреб).

«За заслуги в праці» (залежно від професійного статусу).

«Громадянська» (мінімальна гарантія безпеки для всіх).

Досить цікавий розподіл режимів соціального захисту (див. табл. 1), серед яких лівова частка належить європейським країнам, можна простежити у S. Leibfried [6].

Таблиця 1.2. - Моделі соціального захисту

Регіони	Назва країни	Особливості моделі
Скандинавські країни	Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія	Найбільшою мірою запроваджена соціальна держава
«Бісмарківські» країни	Австрія, Німеччина	Інституційна модель, у якій основні потреби задовольняються з певним ступенем перерозподілу
англосаксонський країни	Велика Британія, США, Австралія, Нова Зеландія	Залишкова модель, коли потреби задовольняються лише за заслуги в роботі
"Південний берег"	Іспанія, Португалія, Греція, Італія, Франція	Соціальний захист лише зароджується

Такий спектр перерахованих вище моделей доповнюється окремими модифікаціями, зокрема Р. Мішра [7], крім залишкової та інституційної моделей, виділяє також «соціалістичну» модель. Характерною рисою соціалістичної моделі соціального захисту, в основі якої лежить ідея про те, що провідним принципом розподілу має бути принцип «кожному за потребою», є колективне споживання: широкий спектр універсальних, комплексних, безкоштовних соціальних послуг, як-от охорона здоров'я І, освіта, для всіх користувачів, які цього потребують.

Словацький дослідник М. Беблави [3] робить спробу типологізувати модель соціальної держави країн Центральної та Східної Європи, які приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 роках (колишні радянські республіки: Литва, Латвія, Естонія та ін.), «соціальний табір»: Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Болгарія, Румунія, Словенія), які вони вважали досить проблемними. Системи соціального захисту цих країн уже не можна назвати «соціалістичними», оскільки вони зазнали великих змін під час переходу до ринкових відносин. Водночас стан соціального захисту в нових і

старих країнах-членах ЄС суттєво відрізняється і тому не відповідає жодній із чотирьох традиційних моделей соціальної держави.

Незважаючи на схожу історію та досить тривалий перехідний етап, який ці країни подолали на шляху до членства в ЄС, рівень соціального захисту в них був неоднаковим, що стало перешкодою для виділення окремої центрально-східноєвропейської моделі держава загального добробуту. . За словами дослідника, у цих країнах істотно відрізняються такі показники:

1. Витрати на соціальний захист у % ВВП.

2. Співвідношення між витратами на соціальний захист і загальними державними доходами.

3. Вплив згаданих витрат на соціальний захист, на нерівність/бідність у суспільстві.

4. Поєднання державного та приватного секторів у пенсійній системі.

Також необхідно враховувати вплив таких додаткових факторів, як:

1. Ступінь економічного шоку, який пережила країна в перехідний період 1990-х років.

2. Етнічна неоднорідність населення, тобто наявність у більшості нових країн ЄС значних спільнот етнічних меншин, які відрізняються від більшості рівнем зайнятості, бідністю тощо.

3. Доходи населення, рівень бідності/нерівності в суспільстві.

За словами М. Беблани [3], більшість нових країн-членів ЄС рухаються в напрямку консервативної моделі соціальної держави, хоча не всі з них досягли однакового прогресу на цьому шляху. Так, модель соціальної держави Словенії він визначає як «майже консервативну», що зближує її з Німеччиною та Австрією. Угорщина, Польща та Чехія значно наблизилися до консервативної моделі.

Аналізуючи особливості та характерні риси європейської соціальної політики, варто звернути увагу на те, що соціальні послуги є одним із найперспективніших напрямів соціального захисту населення в країнах ЄС. Зазначимо, що А. Antonnen, J. Sipila [2] класифікували моделі соціальних

послуг у європейських країнах за рівнем розвитку різних соціальних послуг (приватних, послуг для дітей і дорослих), а також залежно від інституційних утворень соціальної сфери. послуги (сім державний, комерційний і некомерційний сектори) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. - Моделі соціальних послуг у розвинених країнах Європи

Критерії/ Моделі	Скандинавська модель державної служби	Модель сімейного догляду	Перевірена сервісна модель	Модель північноєвропейської субсидіарності
Принцип організації	універсалізм; доступність; надійність	Партнерство; сімейний догляд	солідарність	субсидіарність
Надавачі соціальних послуг	місцева влада; суспільні послуги	родина; некомерційні (церковні, благодійні тощо), підконтрольні державі (Червоний Хрест, соціальні служби тощо), комерційні організації	родина; суспільні послуги; комерційні та некомерційні організації	державні установи; парапрофесіоналів; некомерційні організації; неформальний сектор (сім'я, сусіди тощо)
Роль недержавного сектору	обмежений і мінімальний	висока, розвинена неформальна (на сімейному рівні) форма підтримки	посилюється інтеграція комерційних організацій	розвинені форми волонтерської роботи
Методи фінансування	податок; виплати одержувачам; бюджетний	податок; виплати одержувачам; бюджетний; пожертви; засідання	бюджетний; гонорари та пожертвуванн я; страхові внески	бюджетний; гонорари та пожертвування; страхові внески
Країна	Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія	Греція, Іспанія, Кіпр, Португалія, Італія, Мальта	Велика Британія	Німеччина, Австрія, Нідерланди; меншою мірою – Франція, Бельгія

Для всіх моделей соціальних послуг характерна децентралізація, тобто. наділення повноважень у сфері соціальної роботи державних органів на регіональному та місцевому рівнях управління, а також перехід до змішаної економіки, а саме наявність широкого кола джерел фінансового

забезпечення. Структура надавачів соціальних послуг відрізняється залежно від типів інституційних обмежень, зокрема домінування ринкових принципів господарювання, рівня економічного розвитку, ролі громадських інститутів (церков, асоціацій, профспілок) та прийнятої системи цінностей. і соціальні стандарти в суспільстві, ступінь соціальної відповідальності населення, культурні традиції та менталітет.

Загалом повсюдно спостерігається включення недержавного сектору в державне управління системою соціальної роботи, а характер інтеграції різний традиційно або через вплив певних чинників. Наслідком традиційного характеру інтеграції є високий рівень розвитку добровільних (наприклад, парапрофесіоналів у Нідерландах) і неформальних (наприклад, католицька відповідальність сімей піклування в Італії та Португалії) форм догляду та соціальних послуг. Типовими причинами для перегляду існуючих систем соціальних послуг є ресурсна обмеженість державного сектора в контексті зростаючих потреб, зумовлених демографічними змінами та впливом криз різного спрямування.

Слід зазначити, що дискусії серед науковців щодо ефективності моделей соціальної держави розпочалися ще у 1970-х роках. Їх наслідком стала розробка концепції соціальної інвестиційної соціальної держави у 1990-х роках.

Прихильники цієї концепції критикують розуміння суспільних витрат як витрат виробництва, пропонуючи розглядати їх як виробничий фактор, який має вирішальне значення для економічного розвитку та зростання зайнятості населення. На їхню думку, головною проблемою соціальної держави є демографічна криза, яка робить соціальну сферу все дорожчою. Тому соціальна політика повинна бути спрямована насамперед на ліквідацію безробіття, приведення трудових ресурсів у відповідність до вимог сучасної економіки, а її основними орієнтирами повинні бути інвестиції в людський капітал (турбота про дітей та молодь, сфера освіти), соціальна інтеграція – забезпечення доступу до ринку праці тих категорій населення, які традиційно

були виключені з нього (створення та розвиток програм навчання впродовж життя, стимулювання зайнятості жінок, залучення до праці пенсіонерів тощо).

Проте суттєвим недоліком державної концепції соціального інвестування є те, що турбота про освіту та розвиток майбутніх поколінь, державне інвестування в цю сферу призведе до скорочення програм допомоги тим громадянам, які вже стоять на порозі чи за її межами, межа бідності. Перш за все, такі заходи сприятимуть збільшенню кількості вразливих верств населення [31].

Таким чином, у процесі аналізу європейських моделей соціальної політики було з'ясовано, як стратегічна ідея спільної для ЄС держави добробуту втілюється в різних національних моделях соціального захисту та соціальної роботи. Було встановлено, що при спільній орієнтації всіх цих моделей на «соціальність» загальний добробут будується відповідно до соціально-економічних умов даного суспільства. Національні моделі соціального захисту відрізняються соціально-економічною завершеністю, ступенем участі держави та різним розумінням принципу соціальної справедливості суб'єктами застосування цих моделей.

Нині в Європейському Союзі відбувається конгрегація (злиття) моделей соціального захисту і навіть розширення цих рамок. Цілком очевидно, що, незважаючи на різноманітність моделей соціальної політики країн Європейського Союзу, це передусім соціально орієнтовані країни. У країнах ЄС існує стійкий вплив соціальної політики на уніфікацію практики системи соціальної роботи, на створення єдиного соціального простору, але соціальна підтримка та допомога різним категоріям населення залежить, перш за все, від рівня економічного розвитку країни.

При формуванні української моделі соціальної політики та соціальної роботи необхідно враховувати реальні умови існування українського суспільства та діалектично підходити до використання існуючих моделей соціальної політики ЄС, враховуючи специфіку історичні та соціальні умови

становлення та функціонування окремих понять, форм, методів та інститутів соціальної роботи та доцільність і можливість використання конкретних моделей соціальної політики, соціального обслуговування.

Не слід забувати, що європейська держава загального добробуту в контексті економічної, демографічної та міграційної кризи, з якою зіткнулися країни ЄС на початку XXI століття, потребує реформування, щоб відповідати останнім викликам. Слід також зазначити, що державна соціальна політика може реалізовуватися шляхом застосування різноманітних форм і технологій соціальної роботи, державних рішень і заходів, а також шляхом застосування як спеціалізованих, так і комплексних соціальних програм.

У подальших дослідженнях необхідно приділити увагу вивченню впливу зовнішніх факторів на соціальну політику України, а також дослідити практику запровадження інноваційних моделей надання соціальних послуг у нашій країні як важливого кроку на шляху до її інтеграції в європейський соціальний простір.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Особливості соціальної політики України в умовах воєнного стану

Україна в умовах воєнного стану характеризується нестабільністю економічного розвитку. Наслідки війни неминуче вплинули на раніше досить складне соціально-економічне становище країни і, природно, ще більше його погіршили. За даними Міністерства соціальної політики України, з початку війни третина українців втратила роботу, від 60 до 80% людей живуть за межею бідності, понад 14,5 млн наших громадян покинули країну. Крім того, ще більш вразливими стали діти-сироти, багатодітні сім'ї, сім'ї військовослужбовців, безробітні, пенсіонери, самотні, незахищені та ще більш уразливі верстви населення – біженці та бездомні, сім'ї полонених військовослужбовців. Усі ці жахливі наслідки зумовлюють необхідність дослідження соціальної політики України в умовах війни.

Як видно з аналізу існуючих моделей соціальної політики, єдиної європейської соціальної моделі не існує, а існує набір кількох моделей із певними спільними рисами. Тому для ефективного використання будь-якої моделі соціальної політики в Україні необхідно враховувати національні особливості, менталітет, культурну та політичну спадщину і, звичайно, військові дії агресора на території нашої держави. Тому, на нашу думку, соціал-демократична модель буде найбільш прийнятною для України. Це пов'язано насамперед з тим, що вона найсильніше пов'язана з українськими суспільними традиціями, серед яких важливе місце посідають ідеї справедливості та соціальної безпеки. По-друге, це також включає шведську модель (німецьку та скандинавську соціальні моделі) соціальної ринкової економіки.

Крім того, сьогодні необхідно розробити концепцію соціальної політики, яка створить можливість для розвитку системи соціального захисту та вдосконалення соціальної політики, що дозволить Україні наблизитися до

європейських стандартів стабільного соціального розвитку. При цьому основними інструментами реалізації державної соціальної політики буде розробка та реалізація соціальних програм на основі державних соціальних стандартів.

Державні соціальні гарантії - це встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами мінімальні розміри заробітної плати, доходів громадян, пенсій, соціальних допомог та інших видів соціальних виплат, що забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму. Державні соціальні стандарти — це встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами соціальні норми та нормативи або їх сукупність, на основі яких встановлюється рівень основних соціальних гарантій держави [10]. У таблиці наведено динаміку основних показників соціально-економічного становища України в період з січня 2021 року по жовтень 2022 року, на основі яких проаналізовано основні державні соціальні гарантії.

Як видно з табл. 2.1. індекс інфляції, тобто індекс цін на споживчі товари та послуги, показник, що характеризує зміну загального рівня цін на товари та послуги, що купуються населенням для невиробничих цілей споживання, у вересні 2022 року становив 101,9 %, тобто 0,6 % більше в порівнянні з січнем 2022 року. Середня заробітна плата штатних працівників у січні 2021 року становить 12 337 грн., а в січні наступного року – 14 577 грн. і вища на 18,2%. Проте у червні 2022 року через воєнний стан у країні та погіршення соціально-економічної ситуації середня зарплата знизилася до 13 957 грн.

Мінімальна зарплата, яка з 1 січня 2021 року досягла 6 тис. грн, наступного року зросла до 6,5 тис. грн. Крім того, у жовтні 2022 року мінімальну зарплату підвищили до 6700 грн. У період з січня 2021 року по січень 2022 року мінімальна пенсія також зросла на 165 грн (тобто на 9,3%). Прожитковий мінімум, суть якого трактується як оцінка вартості споживчого кошика, що містить мінімальні набори продовольчих товарів, непродовольчих товарів і послуг, необхідних для збереження здоров'я

людини та забезпечення її засобами для життя, також показує прожитковий мінімум. тенденція до зростання в цей період.

Таблиця 2.1. - Порівняльна характеристика основних показників соціально-економічного становища України

Показники	Січень 2021	Січень 2022	Січень— жовтень 2022
Індекс споживчих цін, % до попереднього місяця	101,3	101,3	101,9 (вересень 2022 р.)
Середня заробітна плата штатних працівників, грн	12 337	14 577	13 957 (червень 2022 р.)
Мінімальна заробітна плата, грн	6 000	6 500	6 700
Середній розмір пенсії разом з ці льовою грошовою допомогою станом на 1 число кожного кварталу, грн	3 507,51 (станом на 01.01.2021 р.)	3 991,53 (станом на 01.01.2022 р.)	(з 01.10.2022 р.) 023,46 (станом на 01.07.2022 р.)
Мінімальна пенсія, грн	1 769	1 934	2 027 (з 01.10.2022 р.)
Рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, грн:	794,50	1 116,45	1 170 (з 01.07.2022)
для працездатних осіб	1 769	1 934	2 027
для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів			
Прожитковий мінімум у серед ньому на одну особу в місяць, грн у тому числі для	2 189	2 393	2 393
працездатних осіб, грн	2 270	2 481	2 600
осіб, які втратили працездатність, грн	1 769	1 934	2 027
Співвідношення середньої заробітної плати і прожиткового мінімуму для працездатних осіб	5,43	5,88	5,37
середньої пенсії і прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність	1,98	2,06	1,98

Джерело: [33].

Отже, можна стверджувати, що в аналізований період держава позитивно ставилася до збільшення допомоги, але через спричинене війною подорожчання продуктів і товарів, нинішнє збільшення розмірів різних видів допомоги, соціального забезпечення а соціальні гарантії видаються недостатніми.

Аналіз видатків Державного бюджету України на 2022 рік на соціальний захист та соціальне страхування показав суттєву тенденцію до зростання порівняно з попереднім роком – з 339 278,9 млн грн до 347 643,9 млн грн. Крім того, внаслідок внесення змін до Державного бюджету України на 2022 рік кошти на соціальну допомогу населенню та виплату пенсій збільшено на суму 73,8 млрд грн, зокрема прийнятими змінами додатково збільшено фінансування з:

- різні види соціальної допомоги – на 5,7 млрд грн;
- субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг – на 3,3 млрд грн;
- житлова допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО) – у сумі 32,4 млрд грн;
- вихідна допомога при виході на пенсію – у сумі 32,3 млрд грн.

Аналізуючи динаміку основних показників соціально-економічної ситуації в Україні, можна зробити висновок, що соціальна політика охоплює досить широке коло питань життєдіяльності людей і суспільства, але її реалізація може бути забезпечена запровадженням ефективних орієнтирів [11, С. 226]. На сьогоднішній день серед цілей соціальної політики слід виділити пріоритетні, які є важливими та потребують першочергової уваги. Це означає підтримку добробуту українських родин, покращення матеріального становища та умов життя громадян; забезпечення зайнятості населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб; недопущення заборгованості з виплати заробітної плати, пенсій та соціальних допомог.

Підтримка добробуту українських сімей потребує розробки програми, спрямованої на стимулювання зайнятості та підприємництва, насамперед серед вразливих категорій населення та переселенців внаслідок війни, тобто (підтримку) можна вважати інвестицією в незалежність та зайнятість людей. . Серед інших важливих напрямів розвитку ефективної соціальної політики в сучасних умовах – максимальне стимулювання виходу на ринок праці осіб,

які отримують державну соціальну допомогу; мікрокредит для відкриття власного бізнесу; і т.д.

Для подолання бідності важливим буде запровадження загальної соціальної допомоги, яка призначатиметься залежно від доходу та складу сім'ї. Нині система соціального забезпечення складається з 35 видів соціальних виплат, на які люди мають право залежно від свого соціального статусу. Ця система побудована на основі радянських рішень. Тому заміна її загальною допомогою забезпечить цільове та ефективне витрачання державних витрат на соціальний захист.

Сьогодні низка міжнародних організацій також надає фінансову допомогу українцям, які постраждали внаслідок війни Російської Федерації в Україні.

1. Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні на підставі Меморандуму про співпрацю між ним та Міністерством соціальної політики України щодо забезпечення захисту прав дітей, які постраждали від війни в містах України як внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

2. Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП ООН). Внутрішньо переміщені особи отримують допомогу в порядку внесення до бази даних.

3. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Пріоритетною категорією визначено людей з інвалідністю, у тому числі внутрішньо переміщених осіб.

4. Представництво Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні та Товариства Червоного Хреста України (МЧХ та ТЧХУ). Пріоритетною категорією визначено малозабезпечені сім'ї, у тому числі внутрішньо переміщених осіб.

5. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Допомога надається лише внутрішньо переміщеним особам.

6. Допомога неурядовій організації АСТЕД (Франція). Виплати з нього виділятимуть, якщо хоча б один із заявників має соціальну категорію «інвалід» і місце реєстрації Херсон (має відкриті рахунки в банках), Харків чи Миколаївська область.

7. Норвезька рада у справах біженців. Стати на облік зможуть усі внутрішньо переміщені особи, незалежно від їх поточного місця проживання, а також ті, хто проживає на територіях, охоплених війною.

8. Естонська рада у справах біженців. Цільова група – жителі Запорізької, Донецької, Луганської, Харківської, Сумської, Чернігівської, Київської, Миколаївської, Дніпропетровської, Полтавської, Черкаської та Кіровоградської областей.

У березні 2022 року Мінсоцполітики створило платформу «eHelp», яка забезпечує швидкий збір заявок з усіх регіонів України щодо потреби в гуманітарній допомозі та її ефективний і адресний розподіл. Платформа об'єднує можливості та ресурси держави, бізнесу, громадських організацій, благодійних фондів та волонтерів для надання гуманітарної допомоги постраждалим від війни, внутрішньо переміщеним особам та представникам беззахисних верств населення. Надання соціальних послуг, окрім виплати грошової допомоги, є одним із основних напрямків діяльності системи соціального захисту. Спектр цих послуг досить широкий – від послуг догляду вдома, різних видів допомоги у подоланні складних життєвих ситуацій, до комплексних медико-соціальних послуг, що потребують перебування в спеціалізованому закладі.

Наразі Міністерство соціальної політики України працює в кризовому режимі надання соціальних послуг, тобто рішення щодо їх надання приймаються протягом 24 годин та без погодження. Стандартна процедура прийняття рішень про надання соціальних послуг передбачає проходження ряду обов'язкових етапів, в яких беруть участь декілька установ і може тривати до 10 робочих днів. Спрощений порядок поширюється на різні види послуг, зокрема пов'язані з наданням житла. Наразі для вирішення питання про надання пільг достатньо однієї заяви, яку можна подати навіть після безпосереднього розміщення в конкретному закладі, де особа може одразу задовольнити свої основні потреби та отримати необхідний догляд.

У квітні 2022 року Верховна Рада України прийняла відповідний Закон України, яким внесено зміни до Законів України «Про соціальні послуги», «Про правовий режим воєнного стану», зокрема:

- розширив повноваження Київської обласної та міської влади, виконавчих органів сільських, селищних та міських рад, надавши їм можливість визначати особливості прийняття рішень щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного стану або воєнний стан на території України;

- встановлено, що керівництво кейсу 2 не використовується для прийняття рішень щодо надання соціальних послуг у разі введення на території України надзвичайного чи воєнного стану, а соціальні послуги надаються в екстреному порядку. (криза). Це дасть змогу прийняти рішення про надання соціальних виплат на підставі заяви чи повідомлення про звернення за призначенням та протягом одного дня скласти акт про їх надання;

- при визначенні середньомісячного сукупного доходу громадян враховується квартал, що передує місяцю, що передує місяцю подання заяви, а не останні шість місяців, як раніше. Це дозволить запровадити електронний обмін даними, зокрема з ДПС, щодо доходів громадян;

- встановлено, що всі соціальні послуги надаються безоплатно особам, які постраждали внаслідок пожежі, стихійного лиха, стихійного лиха, воєнних дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації;

- право прийняття рішень щодо надання соціальних послуг у надзвичайних (кризових) ситуаціях покладено безпосередньо на суб'єктів соціального обслуговування, які надаватимуть людям невідкладну допомогу;

- розширено повноваження військової адміністрації щодо управління суб'єктами соціального обслуговування та організації надання соціальних послуг;

- встановлено, що соціальні послуги, що надаються під час дії воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях суб'єктами соціального

обслуговування державної та комунальної форм власності (надання притулку, догляду, утримання житла, матеріальна допомога, транспортне обслуговування тощо), до внутрішніх Переселенці на нове місце проживання чи перебування, які опинилися у складній життєвій ситуації внаслідок руйнувань, завданих військовими діями, терористичними актами, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, фінансуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. України. міністрів України.

Проте невирішеним залишається питання щодо визначення середньомісячного сукупного доходу громадян від надання соціальної допомоги. Законом рекомендовано при обчисленні середньомісячного сукупного доходу громадян враховувати квартал, що передує місяцю, що передує місяцю подання заяви, а не останні шість місяців, як раніше. Проте сьогодні значна частина українців є безробітними, переважно внутрішньо переміщеними особами, та не сплачують соціальні внески, тому доцільно розробити ефективний механізм розрахунку сукупного доходу громадян для призначення соціальної допомоги, який би дав можливість нарахування та виплати соціальної допомоги у визначеному розмірі, індивідуально для кожного випадку. Таким чином, реалізація прийнятого закону забезпечить швидке надання соціальних послуг сім'ям, які постраждали внаслідок введення надзвичайного або воєнного стану на території Республіки Україна, з метою захисту їх життя та здоров'я.

2.2. Правові аспекти реалізації соціальної політики

Питання правового регулювання соціальної сфери та проведення ефективної соціальної політики завжди стає пріоритетом кожної країни, починаючи від її становлення, через усі наступні етапи розвитку. Тому соціальну політику в Україні та принципи правового регулювання в цій сфері сформульовано та системно викладено в нормах сучасної Конституції України. Зокрема, у ст. 46 Конституції України: 1) усі без винятку громадяни

України мають право на соціальний захист; 2) основою цього захисту є соціальне забезпечення; 3) підставою для соціального страхування є передбачені законом соціальні випадки, зокрема повна, часткова або тимчасова втрата працездатності, втрата годувальника, безробіття з незалежних від особи обставин, старість та інші випадки, визначені законом; 4) гарантіями забезпечення цього права є загальнообов'язкове державне страхування за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення та створення мережі державних, комунальних і недержавних установ. догляд за інвалідами; 5) пенсії, інші види соціальних виплат та соціальної допомоги, яка є основним джерелом доходу, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, визначеного Законом [28].

Ці стандарти ґрунтувалися на положеннях Європейського кодексу соціального забезпечення, прийнятого 16 квітня 1964 р. і доповненого 6 листопада 1990 р. Водночас держави-члени Ради Європи, які підписали цей Кодекс, враховуючи враховуйте, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності її членів, з метою, серед іншого, прогресу, враховуючи, що одним із завдань соціальної програми Ради Європи є заохочення всіх її членів розвивати свої системи соціального забезпечення, визнаючи бажаність гармонізації відрахувань на соціальне забезпечення в державах-членах, переконавшись у бажаності підвищення Європейський кодекс соціального забезпечення на рівень, вищий за мінімальні стандарти, встановлені Конвенцією про мінімальні стандарти соціального забезпечення [23]. Вже з перших етапів проголошення сучасної української державності було закладено не лише правову основу соціальної політики, а й забезпечено її орієнтацію на загальновизнані європейські соціальні стандарти.

Відповідно, динаміка соціальної сфери суспільства та мінливість соціальних потреб населення зумовлюють подальші зміни соціальної політики та правових основ її реалізації як на європейському, так і на національному рівнях. Тому ЄС імплементував Узгоджену стратегію

модернізації соціального захисту, ухваленої Радою Європи в Лісабоні 22-23 березня 2002 р. Ця стратегія має на меті забезпечити співпрацю всіх елементів системи соціального захисту та соціальних система партнерства у вирішенні таких проблем, як збільшення виплат працівникам (у зв'язку з безробіттям) і забезпечення гарантованого доходу для працюючих; підвищення ефективності пенсійних систем; доступність медичних послуг та попередження соціальних ризиків; охорона навколишнього середовища [17].

Наслідком прийняття згаданої Стратегії стала зміна парадигми правового регулювання соціальної сфери та подальша оптимізація соціальної політики в Україні в напрямку наближення соціальних стандартів у 2004 р. Тому 18 березня 2004 р. Національна програма для адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, який визначає механізм виконання Україною третього критерію членства Копенгагена та Мадрида в Європейському Союзі. Цей механізм включає приведення законодавства у відповідність, створення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективною законотворчості та правозастосування [38]. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, встановлених Європейським Союзом (ЄС) для країн, які мають намір приєднатися.

Основними напрямками європейської соціальної політики і права є:

1) узгодження соціальної політики з механізмами управління. Це проявляється в тому, що ЄС, реалізуючи соціальну політику, вирішує традиційні проблеми розширення компетенції своїх органів у соціальній сфері та збільшення кількості соціальних інститутів Співтовариства, соціально-економічного вирівнювання країн-членів ЄС та зближення національних системи соціального забезпечення. Тим не менш, реалізації ідеї гармонізації умов життя та праці заважає не тільки більша розбіжність соціальних стандартів багатих і бідних держав-членів, невідповідність кваліфікації робочих місць, проблеми, викликані довготривалим безробіттям

і безробіттям серед молоді, але й також різними способами проведення соціальної політики та небажанням деяких країн делегувати повноваження з цього приводу ЄС [19];

2) гармонійне поєднання соціальної політики і правового регулювання з реальними економічними механізмами. У сучасному світі соціальна справедливість та економічна ефективність можуть досягти лише одного результату, і найкращим способом досягнення соціальної єдності в суспільстві є забезпечення повної зайнятості. Ефективний ринок праці забезпечує роботою та доходами більшість працездатного населення, дає змогу державі зосередитися на підтримці соціально слабших категорій громадян та забезпеченні більшої соціальної рівності. Високий рівень зайнятості гарантує не тільки стабільність індивідуальних доходів, а й зростання сукупного доходу суспільства, створює можливості для виробництва максимальної кількості колективних благ [19];

3) об'єктивна обумовленість соціальної політики та права соціального забезпечення фіскальними, міграційними та трудовими проблемами. Жорстка економія, важкий податковий тягар і міграційні проблеми призвели до втрати робочих місць, нестабільної зайнятості, погіршення умов праці та зниження заробітної плати, а також різкого скорочення державних витрат на соціальний захист і соціальне забезпечення, що також впливає на внутрішній попит. Це призвело до значного розчарування громадськості та зростання антиєвропейських настроїв. У результаті Brexit є певні побоювання щодо потенційного негативного впливу на безробіття, зайнятість та умови праці британських і європейських працівників. Існують значні нерівності та розбіжності між країнами та всередині них, особливо в країнах Центральної та Східної Європи. Соціальний демпінг і демпінг заробітної плати, а також дискримінацію у сфері соціальних і трудових прав необхідно подолати шляхом створення соціального виміру ЄС, який принесе користь усім європейським країнам. Слід продовжувати конвергенцію та подальшу

інтеграцію у сфері прав і систем соціального захисту, залишаючи осторонь ефективні національні практики [41, с.84];

4) активне впровадження інновацій у процес реалізації соціальної політики та правового регулювання у цій сфері. Тут слід зазначити, що соціальні інновації стосуються не лише соціальної сфери, а й державного управління та діяльності політичних, правових, економічних і соціальних інститутів. Посилення уваги до соціальних інновацій зумовлене декількома факторами: 1) ЄС визнає, що більшість сучасних проблем мають соціальний характер; 2) вирішення цих проблем вимагає все більших інвестиційних витрат; 3) через збільшення бюджетного дефіциту та державного боргу уряди багатьох країн ЄС змушені обмежувати соціальні витрати. Тому соціальні інновації пов'язані з новітніми розв'язаннями нагальних соціальних проблем та більш ефективним використанням наявних обмежених ресурсів [48, с.9];

5) різноманітність правових норм і механізмів соціальної політики ЄС. Відповідно до стандартів Ради Європи та Європейського Союзу соціальне забезпечення класифікується як система, яка включає, крім соціального забезпечення (через соціальне страхування), інші форми соціального захисту, зокрема державну соціальну допомогу, а також спеціальний та спеціальний (додатковий) соціальний захист окремих категорій населення [27, С. 6].

Різноманітність міжнародних стандартів соціального забезпечення дозволяє країнам створювати та вдосконалювати національні системи соціального забезпечення з урахуванням тих, які відповідають економічним, політичним, демографічним та іншим умовам конкретної країни. Мабуть, зважаючи на це, науковці підкреслюють, що міжнародні стандарти соціального забезпечення можна поділити на загальні та специфічні залежно від: а) характеру та ступеня деталізації; б) сфери соціальної політики, в яких реалізуються певні міжнародні стандарти, а також рівень правового регулювання (загальний, регіональний, міждержавний або глобальний (універсальний) і регіональний, зокрема європейський; в) особливості предмета правового регулювання (консолідовані та диверсифіковані,

причому перші з них включають стандарти, застосовні до всієї системи соціального забезпечення та охоплюють більшість або кілька її видів, а диверсифіковані мають один предмет правового регулювання, тобто мова йде про окрему організаційно-правову систему (форма або вид соціального забезпечення, соціальні пільги окремим категоріям громадян); г) ступінь обов'язковості їх виконання (рекомендації, що містяться в документах «м'якого» права або договорах, не ратифікованих державою, отже, є лише рекомендаціями та є обов'язковими, зафіксовані в договорах, ратифікованих державою, і повинні обов'язково виконуватися державою)) [27, С. 10].

Шляхи вдосконалення соціальної політики в Україні та правового регулювання у соціальній сфері включають: 1) ратифікацію Європейської соціальної хартії та плану її імплементації в Україні. Наша країна приєдналася до 74 із 98 пунктів документу. У Європейській соціальній хартії сторони взяли на себе зобов'язання створити систему соціального забезпечення або підтримувати її функціонування; докладати зусиль для поступового підняття системи соціального забезпечення на вищий рівень; вживати заходів шляхом укладення відповідних двосторонніх і багатосторонніх угод чи іншим чином і відповідно до умов, викладених у таких угодах, для забезпечення: рівності між своїми громадянами та громадянами інших Сторін щодо прав на соціальне забезпечення, включаючи збереження наданих пільг законодавством про соціальне забезпечення, незалежно від переміщення осіб, які перебувають під захистом, на території держав-учасниць; забезпечення, збереження та поновлення прав на соціальне забезпечення шляхом повного зарахування періодів страхування або виконаної роботи відповідно до законодавства кожної із Сторін [22]. 14 травня 2015 р. затверджено План заходів із забезпечення реалізації положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2015-2019 рр. [36]. Відтак, 17 травня 2017 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення зміни до пункту 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (із змінами)». Метою його прийняття є вдосконалення, розвиток та

піднесення системи соціального захисту України на вищий рівень відповідно до європейських стандартів, тобто рівноправність громадян... у сфері соціального забезпечення [37].

2) створення комплексної стратегії надання соціальних послуг. Так, 8 серпня 2012 року було прийнято стратегію реформування системи надання соціальних послуг. У ньому зазначено, що на шляху інтеграції України до ЄС одним із пріоритетних завдань держави є забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, визначених Конституцією України, наближення рівня життя до європейського. рівень (Стратегія реформування системи надання соціальних послуг, 2012 р.). Здійснюючи перетворення на соціально орієнтовану державу, Україна зосередила свою діяльність на підвищенні рівня добробуту суспільства, приділяючи особливу увагу його незахищеним соціальним верствам. Ця стратегія визначає цілі та пріоритетні напрями реформування сфери надання соціальних послуг, передбачає заходи щодо розширення доступу до соціальних послуг осіб, які перебувають у складній життєвій ситуації та потребують сторонньої допомоги, забезпечення їх якості та ефективності;

3) Приєднання України до Європейського кодексу соціального страхування. 10 листопада 2016 р. у Страсбурзі Віце-прем'єр-міністр України П.Розенко підписав від імені України Європейський кодекс соціального страхування. Підписання Кодексу є важливим кроком до повного приєднання України до ст. 12 Європейської соціальної хартії – «право на соціальне забезпечення», учасником якої Україна є з 2007 р. Йдеться про ст. У статті 12 Хартії зазначено, що сторони зобов'язуються «підтримувати задовільний рівень соціального забезпечення, принаймні того, який вимагається для ратифікації Європейського кодексу соціального забезпечення» [46];

4) часткове реформування правового регулювання праці та зайнятості населення. Для цього в листопаді 2015 року було прийнято Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», який посилює наші позиції, приєднуючись до ст. 19 «Право трудових мігрантів та членів їх сімей на

захист і допомогу. У листопаді 2015 року в першому читанні прийнято проект Трудового кодексу України (реєстр. № 1658). Положення Кодексу передбачають імплементацію окремих положень *acquis* ЄС (зокрема, Директив 91/533/ЄЕС, 1999/70/ЄС, 97/81/ЄС, 2001/23/ЄС). 11 квітня 2017р., Комісія Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення рекомендувала Верховній Раді прийняти його у другому читанні та в цілому. На виконання положень Директиви 2001/23/ЄС розроблено проект закону «Про колективні угоди і колективних договорів» (нова редакція). Законопроект спрямований на врегулювання механізму укладення колективного договору особами, які використовують найману працю, визначення механізму розширення сфери дії галузевої (міжгалузевої) угоди [24]. На виконання положень Директиви Ради 2010/18/ЄС розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (у частині надання додаткових гарантій, пов'язаних із поєднанням сімейних та професійних обов'язків). Законопроект передбачає створення рівних умов і можливостей для батьків у виконанні ними обов'язків у сфері виховання дітей та догляду за ними, підтримки материнства та батьківства [24];

5) удосконалення правового регулювання та соціальної політики у сфері соціального захисту, праці та зайнятості внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України. З 2014 року Україна перебуває в стані неоголошеної війни.

Частина її території незаконно анексована сусідньою країною, частина тимчасово окупована тією ж країною, що й агресор, а частина все ще воює. Майже півтора мільйона громадян України були змушені покинути свої домівки та виїхати на підконтрольну українській владі територію в пошуках захисту, а часто й просто порятунку. З 24 лютого 2022 року в Україні триває повномасштабна російська військова агресія. Рятуючись від війни, кілька мільйонів українців були змушені покинути свої домівки. 02 серпня Кабінет міністрів ухвалив рішення про обов'язкову евакуацію людей з Донецької

області. Це пов'язано з ризиком того, що через інтенсивний вогонь противника Україна не зможе забезпечити теплом населення взимку, а отже, існує загроза життю людей. Наразі в Україні діє кілька програм допомоги внутрішньо переміщеним особам, а також людям, які проживають на територіях, які постраждали від війни. Кабінет Міністрів України вніс зміни до Порядку відшкодування витрат на тимчасове проживання (перебування) внутрішньо переміщених осіб. Ідея полягає у подвоєнні розміру грошової допомоги в опалювальний сезон для власників будинків, які надали притулок переселенцям.

Вирішення проблем правового та соціально-економічного забезпечення здійснюється шляхом надання правової допомоги, підвищення рівня знань переселенців із законодавством, удосконалення законодавства та розробки чітких інструкцій щодо його застосування, розробки механізму захисту прав та відшкодування збитків. майно переміщених осіб за (матеріальну) та моральну шкоду; збереження гарантій державного соціального захисту та захисту переселенців, надання їм матеріальної допомоги для забезпечення нормального рівня життя та протидії бідності, сприяння створенню робочих місць, зайнятості та самозайнятості, забезпечення доступу до освітніх послуг, сприяння будівництву постійне, тимчасове та соціальне житло, забезпечення діяльності статутних громадських об'єднань переселенців.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Перспективні напрями удосконалення соціальної політики в Україні

Підписання Угоди про асоціацію (УА) між Україною та Європейським Союзом (ЄС) відкриває новий, більш високий рівень взаємодії між його країнами як безпосередньо у сфері розвитку громадянського суспільства, так і (зважаючи на системний характер цього акта) у зв'язку з активізацією участі громадськості в інших сферах співробітництва та реалізації основних цілей УО. Важливими орієнтирами реалізації завдань АС та реалізації його положень є безпосередня співпраця організацій громадянського суспільства (далі – ОГС) України та ЄС, участь незалежних громадських експертів та їх об'єднань у діяльність усіх двосторонніх органів, створених для інституційного забезпечення ефективності АС, подальшого наближення національного законодавства (в цілому та щодо громадянського суспільства) до відповідних європейських стандартів [44].

Серед традиційних і загальноприйнятих пріоритетів державної політики добробуту для більшості держав добробуту в усьому світі, а також тих держав, які перебувають на шляху тематичної трансформації до соціальної держави, наведено нижче:

- стабілізація демографічної ситуації: зниження смертності, збільшення тривалості життя населення;
- розведення оленів, пропаганда здорового способу життя;
- постійне підвищення культурно-освітнього рівня населення;
- створення для громадян працездатного віку умов, що дозволяють за рахунок власних доходів забезпечити вищий рівень суспільного споживання, у тому числі комфортне житло, покращення послуг у сфері освіти та охорони здоров'я, гідний рівень життя у старості;

- збільшення реальних грошових доходів і якісне поліпшення умов життя населення;
- підвищення ролі молоді та старшого покоління в соціально-економічному розвитку країни;
- підвищення ефективності програм соціального захисту, спрямованих на подолання бідності в країні та підвищення матеріального та матеріального рівня громадян;
- забезпечення більшої доступності та підвищення якості соціальних послуг для населення;
- поліпшення умов життя населення;
- підвищення ефективності, стабільності та надійності функціонування комунальних систем забезпечення життєдіяльності населення;
- зниження рівня злочинності та підвищення рівня соціальної захищеності населення; покращення криміногенної ситуації та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів тощо [1].

Тому основними пріоритетами державної політики у соціальній сфері ми вважаємо:

- забезпечення комфортних умов проживання та розвитку людини від народження до глибокої старості;
- створення умов для функціонування сім'ї як первинної клітини суспільства;
- забезпечення економічної безпеки, надійного захисту конституційних прав і свобод громадян;
- забезпечення ефективного захисту населення: підвищення якості соціального захисту населення, охорони здоров'я, культури, забезпечення житлом, поліпшення демографічної ситуації [11].

Незважаючи на універсальність зазначених вище пріоритетів державної політики в соціальній сфері, кожна країна визначає свої специфічні пріоритетні проблеми, які має вирішувати лише вона.

На сучасному етапі становлення національної держави в контексті соціально-економічного розвитку України пріоритетами державної політики у соціальній сфері вважаються такі основні положення:

1. Вирішення економічних, продовольчих і демографічних проблем;
2. Відновлення соціальної інфраструктури;
3. Підвищення рівня матеріального забезпечення населення: забезпечення реальних доходів населення; зниження рівня бідності та зменшення соціальної нерівності; підвищення рівня забезпеченості населення упорядкованим житлом та якісними комунальними послугами; підвищення рівня продуктивної зайнятості населення та поліпшення умов праці;
4. Підвищення ступеня задоволення соціальних потреб населення: повне забезпечення потреб у соціальних послугах; збереження та охорона культурної спадщини; підвищення ступеня задоволення інформаційно-освітніх потреб;
5. Підвищення морального рівня, здоров'я (особливо психологічного, особливо дітей) та безпеки умов життя населення: підвищення якості та доступності медичної допомоги та медичного забезпечення; підвищення рівня особистої безпеки громадян та охорони особистого майна; підвищення рівня екологічної безпеки;
6. Вирішення низки соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб та вимушених переселенців;
7. Повне дотримання соціальних прав громадян тощо.

Процес визначення стратегічних пріоритетів є важливим елементом формування, а в подальшому й реалізації ефективної державної політики у соціальній сфері. У загальному визначенні до стратегічних пріоритетів відноситься підвищення якості життя громадян – головна мета соціальної держави.

Реалізація державної соціальної політики щодо забезпечення належного рівня соціального добробуту є одним із основних чинників формування громадянського суспільства в країні, що розвивається.

Здатність підготувати економіку та суспільство до майбутніх змін і досягти стабільності в умовах глобальних потрясінь для України, без перебільшення, є питанням збереження суверенітету та виживання [45]. Соціальна справедливість декларує повагу до кожної людини, нації та держави.

Справедливість виявляється лише у відношенні особистості до суспільства і суспільства до особистості. Соціальна політика не повинна породжувати егалітарне та залежне ставлення. Це має стимулювати трудову та професійну діяльність. Соціальна справедливість вимагає відносно рівного розподілу ресурсів і результатів між усіма учасниками. За статистичними показниками рівня життя населення у січні-липні 2021 року соціальна сфера в Україні недофінансована через відсутність належних бюджетних коштів. За даними на 2020 рік спостерігається зростання рівня бідності за основними абсолютними критеріями [26]. В Україні існує упереджена думка про безкоштовність державних і суспільних інституцій, усієї соціальної сфери загалом. Треба розуміти, що держава витрачає кошти підприємств і працюючих громадян на державні програми соціального захисту та соціальної підтримки. В Україні не використовуються нові, нестандартні методи регулювання економіки країни – за рахунок використання недержавних фондів, зокрема створення соціальних фондів та участі соціально відповідального бізнесу. Але українські громадяни не зацікавлені платити за себе і самі. І велика недовіра до інститутів державної влади.

В європейських країнах перо захищене від видатків державного бюджету – це соціальні витрати. Найбільше в європейських бюджетах витрачається на соціальні потреби. У соціальній політиці основним принципом має стати справедливий перерозподіл податків/внесків і, насамперед, відповідальність. Є держава, яка збирає і контролює кошти, є роботодавці, які платять, і є працівники.

Відповідальність є спільною, і кожен має брати участь у розподілі суспільних благ. Уряд України має встановити мінімальні державні

стандарти, якими мають бути визначені межі показників якості та обсягів надання соціальних послуг населенню, нижче яких вони не повинні опускатися. Стратегія скасування або обмеження окремих соціальних програм, яка часто використовується в Україні, якщо вони недофінансовані державою, також не є частиною світової практики. Оскільки соціальний сектор включає політику щодо рівня зайнятості, безробіття, а також охорони здоров'я, освіти та науки, соціальні програми повинні бути не тільки захищені урядом країни, але й переглядатися та збільшуватися за умови збільшення надходжень до бюджету [45].

Основними причинами недофінансування соціальної сфери є не лише недостатність бюджетних коштів та дефіцит місцевих бюджетів, а й невикористання нових і нестандартних методів регулювання економіки країни – використання недержавних коштів. шляхом створення соціальних фондів та залучення соціально відповідального бізнесу.

Сучасна модель економічного та соціального розвитку України сформувалася внаслідок непослідовної та суперечливої політики, в умовах постійних політичних та економічних криз та під потужним впливом різноспрямованих сил, які мають свої геоекономічні та геоекономічні політичні інтереси в Україні. Як наслідок, замість соціально орієнтованої та конкурентоспроможної ринкової економіки в Україні формується дезінтегрований та суперечливий конгломерат фрагментованих ринків, який не забезпечує повного включення економічного розвитку, перерозподіляючи значну частину його результатів на користь вузьких ринків. . коло економічних «гравців» [35].

В рамках існуючої моделі соціально-економічного розвитку значна частина суспільства не бачить власного майбутнього, а бізнес не зацікавлений у легальній та стратегічно орієнтованій діяльності в країні. Звідси втеча капіталу, орієнтація значної частини населення на еміграцію з країни, внутрішня еміграція (переорієнтація населення на поточне виживання, відчуження від інтересів і цілей розвитку держави). Зараз ми

маємо лише розбіжності в діях менеджменту, відсутність стратегічного менеджменту, протиріччя поглядів суспільства та його надмірну політизацію, корупцію, безробіття, низький рівень демократії, освіти та медицини, правову невизначеність. Ці фактори згубно впливають на розвиток соціальної держави. Запровадження державного контролю у сфері соціальної політики та його успішне функціонування вимагатиме злагодженої роботи в усіх сферах життя суспільства, зокрема в економіці, яка має функціонувати саме в контексті державного фінансування всіх соціальних програм [20].

Децентралізація – це модернізація економіки з нуля для більш ефективного вирішення спільних проблем. Важливим напрямом децентралізації є розвиток державної політики, спрямованої на зміну матеріальних стимулів та усунення ресурсного принципу фінансування, що призводить до надмірної інституціоналізації соціальних послуг. Результатом децентралізації має стати наближення соціальної підтримки та соціального захисту до людей.

Реформування соціальних послуг в Україні вже розпочато та набуло інституційного виміру з прийняттям нової редакції Закону України «Про соціальні послуги», який набрав чинності 1 січня 2020 року. Варто зазначити, що як у результаті реформи децентралізації створюється нова система, органи місцевого самоврядування наділяються більшими повноваженнями, зокрема щодо соціального захисту населення. Також на державному рівні прийнято низку нормативно-правових актів у сфері соціальної політики.

Події 2020 року, пов'язані з поширенням пандемії Covid-19 та запровадженням карантинних заходів, внесли значні корективи в показники соціально-економічного розвитку країни. Як показали підсумки 2020 року, спостерігаються суттєві негативні зміни в доходах і рівнях бідності населення. З часом негативні наслідки можуть вплинути на інші сфери життя, особливо пов'язані з немонетарними аспектами, та призвести до збільшення масштабів соціального відчуження [39].

Водночас існують різноманітні виклики щодо стабільності системи соціального захисту в Україні. До основних із них можна віднести суперечливі підходи до формування соціальних стандартів, зокрема прожиткового мінімуму, який не відповідає культурно-побутовим потребам особистості в суспільстві. Соціальні стандарти та гарантії не розробляються на комплексній основі – без урахування купівельної спроможності громадян, без урахування етапів системного врахування потреб і можливостей громадянського суспільства. Індксація грошових доходів громадян (заробітної плати, пенсій, соціальних виплат) повинна проводитися щорічно. Індксація грошових доходів населення як процес необхідна для повної або часткової компенсації зростання цін на товари та послуги. Іншими словами, це створений державою механізм компенсації втрати частини доходу внаслідок девальвації грошей і є «соціальною гарантією».

Процедури та адміністративні дії щодо забезпечення соціального захисту залишаються складними. Є порушення у сфері пільг, допомог та соціальної допомоги. Підприємці та працюючі українці не довіряють системі соціального захисту та уникають участі в ній, що негативно впливає на створення та наповнення соціальних фондів [39].

Невирішеною залишається проблема надання адміністративних послуг при отриманні соціальної допомоги жителям територіальних громад. Система управління державними соціальними програмами потребує модернізації через такі недоліки, як відсутність чіткого розмежування та, в окремих випадках, дублювання повноважень органів та органів місцевого самоврядування. Має бути чіткий механізм фінансового забезпечення виконання органами місцевого самоврядування покладених на них державою повноважень щодо складання та виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів особами, які мають бюджетні кошти, а також здійснення інших функцій щодо розпорядження коштами місцевого бюджету.

Згідно зі звітом Європейської Комісії, в державах-членах ЄС домінують чотири основні моделі: континентальна, англосаксонська,

скандинавська та південноєвропейська [1]. Модель соціального забезпечення стосується встановлених принципів організації та функціонування програм соціального забезпечення.

У Німеччині, Бельгії та Австрії соціальний захист здійснюється через систему соціального забезпечення, тобто існує страхова модель соціального захисту. Розглянемо сучасні підходи до реалізації політики соціального захисту в окремих європейських країнах із соціально орієнтованою економікою. Німецька система соціального забезпечення виглядає достатньо сильною за міжнародними стандартами. Її основу складають самостійні системи соціальних гарантій, що фінансуються за рахунок відрахувань із заробітної плати. Система соціального забезпечення в Німеччині регулюється Соціальним кодексом під назвою Sozialgesetzbuch (SGB). В основі системи соціального забезпечення лежить принцип пільги. Це означає, що всі застраховані особи мають право на соціальну допомогу в Німеччині. Система соціального забезпечення в Німеччині включає обов'язкове медичне страхування, обов'язкове пенсійне страхування, обов'язкове страхування від нещасних випадків, страхування на випадок тривалого догляду та страхування на випадок безробіття. Система фінансується переважно за рахунок страхових внесків для професійно активного населення, роботодавців та податкових пільг. Соціальне страхування осіб, які не можуть самостійно здійснювати відрахування, здійснюється за рахунок бюджетних дотацій. Усі зібрані кошти збираються в галузеві соціальні фонди. Соціальне забезпечення в Німеччині є обов'язковим. Це дає змогу компенсувати солідарний підхід, вирівняти соціальні послуги для людей з різним рівнем доходу та забезпечити необхідну підтримку тим, хто не може її отримати через участь у системах добровільного страхування через низькі доходи або без них. Залежно від сфери страхування функції фондів соціального страхування можуть виконувати як державні, так і приватні організації. Німеччина досягла дуже високого рівня життя та має комплексну систему соціального забезпечення [20].

У Бельгії існує консервативна (континентальна, європейська, інституційна) модель, яка орієнтована насамперед на ринок і страхування. Ця модель заснована на принципі індивідуальних досягнень, де праця визначає подальшу соціальну безпеку.

Проблеми виникають у тих верствах суспільства, які не працюють і не застраховані. Вони змушені покладатися на місцеві благодійні організації та державну допомогу, яка зазвичай мінімальна. Бюджетні відрахування та страхові внески для працівників і роботодавців практично однакові, основними ланками розподілу є державні та недержавні страхові фонди [1, С. 123].

Як наголошує О. Тищенко, у Бельгії через соціальне забезпечення та державне соціальне страхування створюються досить значні фінансові ресурси, які становлять 30% ВВП [42, С. 127]. У Бельгії соціальне страхування є важливим елементом системи соціального забезпечення і фінансується на основі соціальної солідарності: держава - 20%, роботодавці - 32-38%, працівники - 13,07%. Усі кошти збираються в Національному фонді соціального страхування, які передаються державним установам, таким як Національна служба пенсійного страхування, Національна служба зайнятості, Національна служба оплати відпусток, Фонд страхування від нещасних випадків на виробництві, Фонд страхування від професійних захворювань, Національний інститут страхування від захворювань та інвалідності, Федеральне агентство у справах дітей [42].

Швеція є соціально-демократичною соціальною державою зі скандинавською моделлю соціального захисту. Ця модель усуває соціальну нерівність і захищає всіх, оскільки всі люди мають однакову цінність. Держава здійснює соціальну політику, спрямовану на вирівнювання доходів населення та підтримку загальної зайнятості. Соціальна солідарність, здається, є найбільшою цінністю Швеції. Виплати здійснюються з податків, якими наповнюються державний і місцеві бюджети.

В європейських країнах, а особливо в Данії, дуже важливо завжди точно знати, скільки людей потребує соціальної допомоги (практикується і скандинавська модель). Наприклад, держави можуть розрахувати обсяг фінансових ресурсів, необхідних для «утримання» соціальної держави.

Різні сфери соціальної роботи мають свої нормативи та стандарти. В європейському співтоваристві встановлюється пріоритетна політика стандартів соціального захисту, яка пов'язана з потребою особи в матеріальних благах і послугах, а також фінансових ресурсах для їх реалізації.

Щоб зрозуміти ідеологічну спрямованість країни, недостатньо просто оголосити про створення соціально орієнтованої держави. В європейських країнах усі умови та аспекти надання соціальних послуг, розвинені системи соціального забезпечення регламентовані, зведені в одну систему та уніфіковані [20].

Однак сьогодні в Україні більшість соціальних виплат виплачується з державного бюджету у вигляді дотацій місцевим бюджетам. Джерелом забезпечення реалізації соціальних гарантій працюючого населення є кошти підприємств, установ, організацій тощо. Джерелом надходження додаткових коштів у соціальну сферу є також кошти зовнішніх позик і цільових кредитів, спрямовані на вирішення комплексу соціальних проблем і спрямовані на конкретні соціальні програми. Важливим напрямком фінансування соціальної сфери є активна участь елементів страхування в системі соціального забезпечення, а саме: створення економічних умов, необхідних для розвитку соціального забезпечення як основного елемента системи соціального забезпечення. Із п'яти легалізованих видів соціального страхування в Україні зараз діють чотири: пенсійне, від тимчасової втрати працездатності, від безробіття та від нещасного випадку на виробництві.

Оскільки бюджетне фінансування є основним джерелом зростання соціальної сфери, необхідно прискорити процес реформування податкової

системи та вжити додаткових заходів щодо наповнення дохідної частини державного бюджету та бюджетів усіх рівнів.

Для вирішення цієї проблеми варто використати досвід європейських країн із розвинутою системою соціального забезпечення (Швеція, Велика Британія, Данія). Збір окремих видів податків у цих країнах забезпечується шляхом фінансування відповідних соціальних витрат. Завдяки такій системі держава може гарантувати повернення коштів суспільству у вигляді соціальних послуг і пільг.

Отже, основними проблемами соціального забезпечення в Україні є:

1. Низька адресність соціальних виплат.
2. Невідповідність розміру допомоги реальним можливостям її надання.
3. Дефіцит Пенсійного фонду.
4. Залишкове фінансування медичної допомоги. Шляхами вирішення цих проблем можна вважати:

1. Відхід від категоричного принципу надання благ і спрямування благ на конкретну особу. Визначення розміру доходу особи, яка звертається за пільгою, та призначення пільги лише у разі її доходу нижче середнього.

2. Заборона запровадження нових пільг, законодавче встановлення окремого джерела фінансування для кожного виду пільг, запровадження обмеження «одна особа – одна пільга».

3. З метою зменшення видаткової частини Пенсійного фонду запровадити максимальний розмір пенсії, забезпечивши детиніфікацію оплати праці, що дозволить збільшити базу для нарахування пенсійних внесків.

4. Запровадження загальнообов'язкового медичного страхування, що зменшить навантаження на державний бюджет і водночас обмежить можливість покриття інших бюджетних витрат за рахунок коштів охорони здоров'я.

Законодавство про соціальний захист і соціальне забезпечення необхідно узгодити з бюджетним як за підходами та механізмами, так і за основними процедурами: запровадження нових форм і видів соціального забезпечення має відбуватися разом із прийняттям рішення про необхідне фінансування, визначення обсягу та джерел цього фінансування.

Оскільки бюджетне фінансування є основним джерелом економічної стабільності соціальної сфери, необхідно прискорити процес реформування податкової системи та вжити додаткових заходів щодо наповнення дохідної частини державного бюджету та бюджетів усіх рівнів. Для вирішення цієї проблеми рекомендується використовувати досвід розвинутих європейських країн, зокрема Швеції та Німеччини. Збір окремих видів податків у цих країнах забезпечується шляхом фінансування відповідних соціальних витрат. Завдяки такій системі держава може гарантувати повернення коштів суспільству у вигляді соціальних послуг і пільг [20].

До основних завдань держави належить забезпечення політики, яка відповідатиме викликам світової економіки та мотивуватиме громадян самостійно нести відповідальність за свій добробут.

Вся державна політика має бути, перш за все, соціальною, адже в Конституції України записано, що наша країна є соціальною державою. Запровадження такої соціальної політики, яка може стати основою справедливого суспільства, а отже, його успішного функціонування потребуватиме порядку в усіх сферах держави, зокрема в економіці, яка має фінансувати всі соціальні програми. Реалізуючи одну з моделей соціальної політики в Україні, варто враховувати стан економіки та особливості життя нації, її менталітет, національну та політичну культуру. Вектор взаємодії економічних, політичних і культурних процесів визначає загальну ефективність інноваційної діяльності, напрями соціальної спрямованості економіки та захисту соціальних інтересів особи, суспільства і держави.

Держава повинна створити умови, необхідні для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини. Віддаючи половину,

якщо не третину, своїх доходів державі, громадяни повинні відчувати, що це все для їхнього блага і вони можуть розраховувати на якісні послуги та підтримку з боку держави. Система оподаткування та державних послуг є формою перерозподілу багатства, запровадженої для захисту найбідніших в ім'я соціальної справедливості.

Вагомим аргументом на користь політичної діяльності політичних суб'єктів залишається прагнення до створення більш справедливого суспільства. Соціальна нерівність може мати значний негативний вплив на безпеку та стабільність, оскільки безправні та бідні часто є причиною напруги та насильства. Для соціального забезпечення держава збирає податки або внески пропорційно розміру доходу і використовує їх для фінансування системи соціального забезпечення. Важливою є взаємозалежність кількох важливих факторів: попиту на якісні соціальні послуги, вартості послуг та їх трудомісткості, продуктивності праці персоналу, який потребує відповідної винагороди за свою працю.

Отже, коли всі ці показники в економіці зростають, зростає і матеріальний рівень життя в країні, зростають витрати на соціальні послуги. Тому витрати будуть відображені в цінах для окремого клієнта або в податках для всього населення. Таким чином система соціального забезпечення служить фундаментальним цінностям, тобто реалізації соціальної справедливості через рівність і свободу.

3.2. Адаптація сучасних підходів політики соціальної якості ЄС до реалій України в умовах воєнного та повоєнного періоду

Повоєнна політика України, спрямована на забезпечення соціальної якості життя. Необхідність розвитку України на основі соціальної якості стала актуальною ще до війни – у зв'язку з ратифікацією Угоди про асоціацію з ЄС, що вимагало нових, більш сучасних підходів у внутрішній соціальній політиці. Найдоцільнішим із них експертна та наукова спільнота визначила

поступовий перехід державного управління до політики соціальної якості, що слугує розбудові соціального простору ЄС. Однак у довоєнний період в Україні не вдалося виробити консенсусну модель суспільного розвитку, яка б комплексно вирішувала низку взаємопов'язаних, а часом і суперечливих питань: відповідала соціальним цілям згаданої угоди; ґрунтувався на досягнутому «суспільному договорі» між державою та громадянським суспільством щодо розумного балансу між наявними макроекономічними можливостями та очікуваннями людей щодо добробуту «тут і зараз», але водночас забезпечував поступове підвищення рівня та якості життя населення, сприяла соціальній згуртованості всіх громадян, незалежно від адміністративно-територіального поділу, соціального статусу, матеріального становища та політичних уподобань. До основних причин такого стану належать недостатня ефективність державного управління та недостатній інституційний потенціал системи суспільного розвитку України в довоєнний період. Зазначені причини також перешкождали фактичному виконанню Конвенції МОП № 102 про мінімальні стандарти соціального забезпечення та Конвенції МОП № 117 про основні цілі та норми соціальної політики, ратифікованих Україною. Очевидно, що після війни необхідно усунути зазначені недоліки, без чого досягти стабільної інституційної перебудови України, ефективної післявоєнної перебудови її макроекономічної системи, формування більш прогресивної соціальної системи буде дуже проблематично. контрактне суспільство та подальший рух по шляху євроінтеграції.

Рух у цьому напрямку доцільно розпочати з впровадження рекомендацій Міжнародної асоціації соціальної якості, згідно з якими Україна повинна насамперед визначити власне бачення бажаних суспільних змін у процесі євроінтеграції, сформулювати відповідні критерії та з'ясувати які підходи в політиці ЄС (і загалом розвинутих західних країн) можуть найкраще підходити для цього [11]. Тому формування національного бачення бажаних суспільних змін та його інституційна реалізація має стати одним із

першочергових завдань післявоєнної політики України, спрямованої на забезпечення соціальної якості життя.

Наступними кроками на шляху до сталої відбудови України має стати створення макроекономічного «вікна можливостей», пов'язаного з післявоєнною відбудовою, підвищенням продуктивності та макрофінансової стабільності національної економіки, розвитком інституційного середовища, необхідними для реалізації концепції соціальної якості. Зрозуміло, що, враховуючи катастрофічні гуманітарні та соціально-економічні наслідки війни, це завдання середньої та довгострокової перспективи, але шукати можливості для відбудови народного господарства та соціально-трудої сфери потрібно починати вже сьогодні. У зв'язку з цим пропозиції Світового банку щодо основних заходів державної політики щодо поведінки під час війни та післявоєнної відбудови соціальної сфери з урахуванням потреб підтримки макростабільності економіки, доходів і соціального забезпечення населення України, заслуговують на особливу увагу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. - Характеристики відновлення соціальної динаміки України за умови реалізації необхідних заходів її економічної відбудови

Напрями	Строки (етапи)		
	Під час війни (етап надання допомоги)	Перші 6–8 місяців після встановлення миру (етап відновлення)	Середньострокова перспектива (етап стійкої відбудови)
Підвищення стабільності і впевненості задля зменшення відчуття невизначеності	Продовження здійснення виплати базових зарплат у державному секторі та критично важливих соціальних виплат	-	-
Посилення підзвітності та прозорості дій уряду щодо забезпечення надання важливих державних послуг	Проведення аварійних ремонтних робіт та обслуговування основних об'єктів інфраструктури для гуманітарних цілей, забезпечення належного постачання та евакуації цивільного населення. Надання тимчасового притулку й підтримки внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Підтримання можливості	Продовження надання підтримки ВПО Забезпечення того, щоб всі домогосподарства, які опинилися на рівні бідності зараз, були включені до існуючих програм соціального захисту. Приділення пріоритетної уваги поверненню до навчання для усунення прогалів у навчанні. Відновлення доступу	Поетапний перехід від соціальної допомоги у надзвичайних ситуаціях до більш довгострокових програм соціально-го захисту та професійної підготовки, орієнтованих на найбільш вразливі верстви населення. Завершення відбудови житлового фонду та громадських будівель (шкіл, лікарень), відновлюючи їх з використанням

	надання екстреної медичної допомоги та запасу основних медикаментів. Повернення учнів і студентів до навчання у безпечні способи, в тому числі онлайн	людей до послуг з охорони здоров'я та надолуження відставання у наданні основних видів медичної допомоги (імунізація, скринінг)	цифрових технологій і з урахуванням кліматичних умов. Створення можливостей для повернення мешканців у райони, постраждали від конфлікту, за допомогою впровадження стратегії розвитку житлового сектора, що враховує нові реалії міського життя
Збереження і збільшення виробничих потужностей, зокрема для діяльності приватного сектора задля розвитку економіки та збільшення доходів	Збереження людського капіталу за допомогою соціального захисту, виплати допомоги ВПО. Забезпечення надання основних послуг в умовах надзвичайної ситуації в районах, що сильно постраждали унаслідок конфлікту	-	-

Джерело: за даними Світового банку, 2022 р.

Детально в табл. 3.2 слугують обґрунтуванню надзвичайно важливого взаємозв'язку між станом національної макроекономічної ситуації та досягненням соціальної якості життя, який слід розглядати ширше в парадигмі національної економічної та соціальної безпеки держави. Практика багатьох країн показує, що ця економічна безпека є необхідною, хоча й недостатньою з урахуванням інституційних, демографічних, екологічних та інших факторів. аспекти, умова забезпечення соціальної якості життя. Справді, в сучасних умовах глобальних потрясінь економічна безпека виступає структурою, що підтримує суспільний прогрес і якість суспільного розвитку.

Відповідні аргументи для цього твердження можна знайти в поглибленому дослідженні Національної академії соціального забезпечення «Економічна безпека в 21 столітті» (США) [4].

На широкій статистичній основі дослідники продемонстрували необхідність комплексного та комплексного підходу до ефективного вирішення сучасних проблем забезпечення економічної безпеки та високих соціальних стандартів – зайнятості, оплати праці, рівня життя, соціального захисту та соціального забезпечення населення тощо.

На рівні країни економічна безпека має ґрунтуватися на чотирьох стовпах, які формуються відповідно до конкретних настанов державної політики, а саме:

1) політика зайнятості (Labor Policy), спрямована на активне регулювання ринку праці, у тому числі стимулювання зайнятості та здобуття професійно-технічної освіти;

2) політика соціальних пільг, гарантій і пільг (Benefits Policy), що впливає на оподаткування та видатки національного уряду, який через програми трансфертів, системи соціального забезпечення та податкові системи пільги сприяють збільшенню доходів малозабезпечених домогосподарств;

3) політика забезпечення індивідуального доходу (Protection Policy), яка захищає домогосподарства від коливань доходів і витрат шляхом заохочення заощаджень, зменшення боргу, полегшення доступу до кредиту та регулювання діяльності ключових фінансових суб'єктів, включаючи банки;

4) політика соціальної рівності (equality policy), спрямована на протидію соціальній несправедливості та нерівності доходів різних демографічних груп.

Перші два стовпи (політичні орієнтири) спрямовані на забезпечення справедливого рівня доходів громадян, а решта два – на їх соціально справедливий розподіл і збереження. Усі чотири напрями політики доповнюють один одного у формуванні економічної безпеки суспільства, але провідну роль відіграють політика зайнятості та регулювання національних ринків праці, яка спрямована на допомогу людям: 1) отримати освіту та навички, що ведуть до успіху на робочому місці; 2) після отримання справедливої винагороди за працю; 3) у створенні гідних і безпечних умов праці [4, с. 36–38].

Цінність концептуально-теоретичної розробки Національної академії соціального забезпечення США доповнюється тим, що вона знаходить практичне підтвердження в рекомендаціях авторитетних міжнародних

структур у глобальній архітектурі економічного управління. Зокрема, у жовтні 2022 року Світовий банк представив оновлений макроекономічний огляд для регіону Європи та Центральної Азії (ECA) *Social Protection for Recovery* [12], таким чином зосередивши увагу на системах соціального забезпечення та захисту соціальних (дві соціальні складові економічної безпеки) як один із пріоритетних інструментів посткризової реконструкції країн (що є необхідним етапом забезпечення їх економічної безпеки). Ефективність такого підходу продемонструвала нещодавня практика країн ЄЦА щодо вжиття заходів соціального захисту у відповідь на пандемію Covid-19. У середньому кожен ринок, що розвивається, або економіка, що розвивається, у регіоні витрачає близько 2,3% ВВП на зміцнення соціального захисту та 1,0% ВВП на захист робочих місць, тоді як середні показники для решти світу становлять лише 1,4% ВВП та 0,4% ВВП. Як наслідок, це сприяло швидшому постпандемічному відновленню певної групи країн у регіоні ЄЦА порівняно з іншими країнами цієї ж групи у світі.

За даними Світового банку, вплив серйозної соціально-економічної кризи, пов'язаної з пандемією Covid-19 і війною в Україні, збільшує ризик поширення бідності та вразливості суспільства, що змушує Європейську Рахункову палату заохочувати країни реформувати свої системи соціального захисту та соціального забезпечення для вирішення цих проблем і забезпечення належного захисту працівників та їхніх сімей. У контексті таких реформ постають стратегічні питання подвійного вибору щодо завдань державної політики: 1) що робити – захистити робочі місця чи підтримати доходи працівників; 2) якими мають бути системи соціального страхування – із внесками на соціальне страхування та пов'язані з конкретними трудовими відносинами працівника чи без внесків на соціальне страхування та не пов'язані з умовами праці застрахованої особи. На основі порівняння між країнами та досвіду країн регіону ЄЦА Світовий банк запропонував набір заходів державної політики для реформування систем соціального захисту та безпеки, які сприятимуть відновленню економіки після кризи.

Зокрема, йдеться про поєднання таких заходів:

- збереження мінімального гарантованого доходу для захисту громадян і домогосподарств від кризових потрясінь;

- впровадження регуляторних реформ, спрямованих на поступове усунення обмежень щодо певних практик найму та звільнення, що використовуються компаніями, і в кінцевому підсумку на підтримку створення офіційних робочих місць у приватному секторі та скорочення неформальної зайнятості;

- розширення сфери та посилення захисту соціально слабших верств населення;

проведення цифровізації для підвищення якості та збільшення обсягу соціальних послуг, що надаються населенню [13, с. 43–80, 98–102].

Враховуючи сучасні теоретичні та практичні досягнення у сфері якості суспільного життя, напрашується логічний висновок, що найважливіше для збереження соціальної динаміки – як під час воєнного стану, так і під час повоєнної відбудови країни – це забезпечити працюючі громадяни з роботою та збереження (створення) можливостей для гідної зайнятості. У зв'язку з цим українському Уряду доцільно переглянути прийняту Програму гідної праці МОП для України на 2020-2024 роки з урахуванням реалій та наслідків війни. Її початковими пріоритетами були покращення соціального діалогу; інклюзивна та продуктивна зайнятість; покращення умов праці та посилення соціального захисту загалом об'єктивно недосяжні під час війни та потребують коригування у післявоєнний період, враховуючи стратегії, представлені урядом у липні 2022 року на Міжнародній конференції з відновлення України (м. Лугано, Швейцарія).

Керуючись антикризовими стратегіями у сфері зайнятості та ринку праці на (по)воєнний період, Міністерство економіки України розробило проект «Армія відбудови», в рамках якого створено механізм інклюзії. У країні з жовтня безробітне та зайняте неповний робочий день населення

запроваджено до оплачуваної роботи на державній службі. Цей механізм має такі основні особливості [13]:

о організатором роботи в конкретному регіоні України виступає військова комендатура разом з обласною військовою адміністрацією, у разі необхідності за участю органів виконавчої влади;

о працездатні особи, які за віком і станом здоров'я не мають обмежень щодо роботи в умовах воєнного стану, добровільно вступають на роботу, тобто: офіційно зареєстровані безробітні; безробітні, у тому числі внутрішньо переміщені особи; самострахуються; студенти та інші;

о механізм передбачає виконання: оборонних робіт; роботи з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного, природного та військового характеру; роботи, спрямовані на забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань і сил цивільного захисту; роботи із забезпечення загальних потреб функціонування господарства та життєдіяльності населення, у тому числі з розвантаження гуманітарної допомоги, влаштування підвальних приміщень під укриття тощо;

о з учасниками укладаються строкові трудові договори відповідно до Кодексу законів про працю України, місячна оплата праці встановлюється в розмірі не нижче мінімальної заробітної плати, яка на 01.10.2022 становить 6700 грн. Розмір мінімальної заробітної плати є гарантованою виплатою учасникам праці за рахунок коштів Фонду соціального страхування на випадок безробіття, при цьому місцеве самоврядування може підвищувати оплату суспільно корисної праці, виконаної для відбудови країни. за рахунок власного бюджету.

На нашу думку, проект «Відродження Армії», який реалізує Кабінет Міністрів України, має значний антикризовий потенціал у підтримці українських громадян, ринку праці та національної економіки як у воєнний, так і в перший повоєнний період. . -воєнна реконструкція. Проте передбачений у ньому механізм потребує інституційного доопрацювання, зокрема: враховуючи результати, досягнуті в ході реалізації проекту, сучасні

військово-політичні та соціально-економічні реалії України, а також її міжнародні зобов'язання у сфері зайнятості та соціального захисту населення. Крім того, Спілка організацій роботодавців України слушно зазначає, що в стратегічному контексті даний проект має тимчасовий характер і в перспективі після завершення війни потрібні більш фундаментальні дії. Одним із них могло б стати ухвалення розробленого Мінстратегпрому України проекту закону «Про державну промислову політику», ефективна реалізація якого могла б забезпечити створення 600 тис. робочих місць. нових робочих місць у післявоєнний період [13].

У контексті проблеми гідної праці надзвичайно важливим є посилення ролі територіальних громад, на території яких функціонують підприємства, на яких працюють переселенці з районів України, які постраждали від війни. Зокрема, це стосується вирішення таких пріоритетних завдань у контексті соціальної якості зайнятості, як забезпечення сімей переселенців житлом з відповідними пільгами (електро-, водо-, теплопостачання); адаптація функціонування притулків для цивільного населення, місцевих закладів охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення з урахуванням збільшення навантаження пропорційно кількості новоприбулого населення.

Ще одним проблемним напрямком розвитку української сфери зайнятості є негативний вплив російської військової агресії на національний освітній потенціал у системі професійно-технічної освіти. Адже у післявоєнний період постане нагальна потреба не лише фізично відбудувати зруйновані та пошкоджені заклади цієї системи, а повернути студентів і викладачів до навчального процесу. У післявоєнний період вкрай необхідно забезпечити достатню кількість випускників та їх професійно-кваліфікаційну відповідність вимогам відроджуваної економіки держави загалом, регіонального та місцевого ринку праці зокрема. Враховуючи різке післявоєнне зростання попиту на робітничі професії принаймні у двох галузях народного господарства (промисловості та будівництві), також представляється доцільним запровадити багатofункціональний підхід до

освіти, підготовки та перепідготовки робітників професійно-технічного профілю. професії. навчальні заклади та підрозділи Державної служби зайнятості України. Оволодіння декількома суміжними професіями, передбаченими таким підходом, підвищить продуктивність робочих місць і ринкову конкурентоспроможність працівників. Враховуючи триваючу роботу уряду над детальним планом відродження післявоєнної економіки України²⁸, сьогодні є доцільним скласти приблизний перелік найбільш затребуваних робіт та інших професій у післявоєнний період. для своєчасного формування відразу після війни відповідного державного замовлення у сфері підготовки фахівців професійно-технічних і вищих навчальних закладів [29].

У післявоєнний період для майже 600 тис. демобілізованих українців надзвичайно актуальними стануть питання повернення до робочої сили чи працевлаштування, адаптації робочих місць до потреб людей з інвалідністю чи сприяння їх самозайнятості, професійної реабілітації чи професійного навчання тощо. захисників. Крім того, як показує досвід інших воюючих сторін, багатьом з них у зв'язку з військовим посттравматичним синдромом потрібна психологічна діагностика, відповідні адаптаційні заходи та психосоціальна підтримка. Важливо, що усвідомлюючи важливість вищезазначених проблем для післявоєнної відбудови як вітчизняного ринку праці, так і всього українського суспільства, представницькі об'єднання роботодавців України вже долучилися до пілотних проектів навчання та розвитку Національної психіатричної та психосоціальної Програма підтримки, яка реалізується за підтримки комітету експертів ВООЗ з червня 2022 р. У майбутньому відповідні блоки цієї програми будуть включені до післявоєнних програм структурної перебудови національного ринку праці та системи професійно-технічної освіти.

Адаптація сучасних підходів політики ЄС щодо соціальної якості до реалій України в (після)воєнний період На основі вищезазначених рекомендацій міжнародних інституцій та результатів досліджень,

враховуючи основні потреби України в період воєнного та пост. -воєнної відбудови можна виділити ряд основних напрямів переваг реалізації повоєнної соціальної політики, а саме [18]:

забезпечення громадян робочими місцями та збереження (створення) можливостей гідної зайнятості (включаючи перегляд ухваленої МОП Програми гідної праці для України на 2020-2024 роки з урахуванням реалій та наслідків війни та стратегій уряду, представлених у липні 2022 року на Міжнародній конференції для відбудови України);

посилення ролі територіальних громад, на території яких функціонують передані підприємства, у вирішенні пріоритетних завдань у контексті соціальної якості зайнятості (забезпечення працівників належними умовами проживання, а також охорони здоров'я, освіти та соціального захисту з урахуванням збільшення обсягу праці пропорційно до чисельності працівників новоприбулого населення);

реконструкція та розвиток національних систем професійно-технічної та державної служби зайнятості освіти у сфері підготовки та перепідготовки робітничих кадрів, у тому числі на основі використання багатофункціонального підходу до оволодіння декількома суміжними професіями/спеціальностями відповідно до потреб забезпечення реконструкції економіки з достатньою кількістю працівників відповідної професійної кваліфікації відповідно до підвищеного попиту на робітничі професії, особливо в будівництві та промисловості; своєчасне прогнозування потреб ринку та формування відповідного державного замовлення у сфері підготовки спеціалістів одразу після війни;

· оновлення Державних стандартів соціальних послуг щодо їх змісту та специфіки в умовах воєнного стану; удосконалення правил професійної діяльності та системи оплати праці соціальних працівників, забезпечення переміщення соціально незахищених категорій громадян з місць ведення бойових дій та розміщення їх у пунктах тимчасового розміщення;

- розроблення Державної програми будівництва соціального житла для внутрішньо переміщених осіб та Сертифікат програми для придбання та/або ремонту квартир для громадян, квартири яких були втрачені/зруйновані внаслідок бойових дій, забезпечення належних джерел фінансування шляхом отримання бюджетної субвенції з Міжнародної асоціації розвитку, яка виконує функції адміністратора Багатостороннього трастового фонду допомоги Україні;

адаптації стандартів Європейської стратегії захисту прав людей з інвалідністю на 2021-2030 роки, а також супровідних флагманських ініціатив до потреб соціального захисту та підтримки українських військовослужбовців, які отримали інвалідність під час оборони України від російських військ. військової агресії, а також постраждалого від неї цивільного населення та подальшого внесення відповідних змін до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-XII та до Національна стратегія формування безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366;

оновлення Стратегії економічної безпеки України, схваленої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021, щодо інституційного структурування категорії національної економічної безпеки та визначення відповідних орієнтирів державної політики щодо її забезпечення в контексті підходу Національної академії соціального забезпечення (США) до побудови соціальних основ економічної безпеки сучасних суспільств;

- інституційне удосконалення механізму залучення громадян до виконання оплачуваної суспільно корисної роботи для відбудови країни, що реалізується в рамках урядового проекту «Відновлення Армії» з жовтня 2022 року. Зокрема, через нормативно-правове регулювання відповідно до з конвенціями МОП, ратифікованими Україною, питання щодо :

забезпечити повну добровільну участь у виконанні конкретної роботи, зокрема учасників з числа безробітних, офіційно зареєстрованих в органах державної служби зайнятості;

о надання учасникам додаткових гарантій у сфері охорони праці, зокрема шляхом отримання документального медичного підтвердження того, що поточний стан здоров'я не є перешкодою для виконання суспільно корисної праці;

о запровадження системи диференційованої оплати праці учасників відповідно до їх професійної кваліфікації та специфіки та пріоритетів роботи, виконуваної у (після)воєнний період;

о забезпечення більш тісної та ефективної взаємодії державних служб зайнятості, органів соціального захисту населення та місцевих громад;

· розроблення Державною службою статистики України з урахуванням міжнародних підходів і практики статистичних і методичних підходів до проведення досліджень та розрахунків, необхідних для характеристики статусу зайнятості, соціального захисту та соціальної якості життя населення України в умовах воєнного стану та в період післявоєнної відбудови.

Тривалий час розвиток соціального виміру Європейського Союзу відбувався в рамках впровадження європейської політики соціальної якості, яка ґрунтується на принципах соціального миру, рівності та соціальної справедливості, соціального добробуту – існування та якості життя населення. Доцільність використання підходу соціальної якості в Україні визначається її зобов'язаннями за Угодою про асоціацію з ЄС та статусом країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Військова агресія Росії, яка почалася 24 лютого 2022 року, стала серйозним бар'єром для формування суспільного розвитку в Україні за соціальною якістю. З об'єктивних причин поступовий перехід до соціальної якісної політики в Україні має бути сплановано та повноцінно реалізовано вже у післявоєнний період з урахуванням соціально-гуманітарних наслідків воєнних переворотів, наявних макроекономічних можливостей держави та

планів щодо її повоєнна відбудова на основі соціально-економічної перебудови [18].

Проте навіть під час війни слід шукати можливості для такої реконструкції та застосування підходу, що базується на соціальній якості – скрізь, де це фізично та ресурсно можливо і наскільки це можливо. Пріоритетними напрямками діяльності вважаються сфери зайнятості та соціального захисту населення, які мають сприяти поступовому (залежно від тривалості післявоєнної стабілізації та відновлення) забезпеченню соціальної якості зайнятості та соціальної якості життя в Україні.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота присвячена важливій науковій проблемі, пов'язаній з обґрунтуванням наукових засад і розробкою практичних рекомендацій щодо удосконалення соціальної політики держави в умовах воєнного стану. Основні результати досліджень полягають у такому.

Соціальна політика – це система заходів чи заходів, які реалізуються її суб'єктами (органами державного управління, особами та іншими суспільно-політичними структурами), спрямованих на формування соціальної стратегії держави щодо розвитку суспільства, створення соціально прийнятних соціальних умов для реалізації соціальної політики. можливостей і потреб членів суспільства, підвищення рівня та якості їхнього життя.

Дослідження проблем соціальної політики та правового регулювання соціальної сфери суспільства в Україні дозволило зробити наступні висновки та узагальнення: 1. Загальноукраїнські та європейські принципи соціальної політики та правового регулювання у цій сфері мають багато спільних рис. рівень конституційного та законодавчого закріплення. Їх зміст належним чином відображено як у Конституції України 1996 р., так і в Європейському кодексі соціального страхування 1964 р. (зі змінами 1990 р.). 2. Основними напрямками європейської соціальної політики і права є: а) узгодження соціальної політики з механізмами управління; б) гармонійне поєднання соціальної політики та правового регулювання з реальними економічними механізмами; в) об'єктивна обумовленість соціальної політики та права соціального забезпечення фіскальними, міграційними та трудовими проблемами; г) активне впровадження інновацій у процес реалізації соціальної політики та правового регулювання у цій сфері; д) різноманітність правових норм та механізмів соціальної політики ЄС. 3. До проблем української соціальної політики та соціального права, з якими зіткнулася Україна на шляху до ЄС, належать: а) проблеми українського законодавства про соціальне забезпечення; б) проблеми регулювання ринку праці,

зайнятості населення та подолання бідності; (в) питання вдосконалення законодавства про охорону праці; г) проблеми стимулювання підприємництва як основи забезпечення соціальних стандартів і зайнятості населення; д) проблеми адаптації соціально слабших верств населення; д) тягар соціальної політики та правового регулювання у зв'язку зі збройним конфліктом на Донбасі. 4. До основних шляхів удосконалення соціальної політики в Україні та правового регулювання у соціальній сфері належать: а) ратифікація Європейської соціальної хартії та плану її впровадження в Україні; б) створення комплексної стратегії надання соціальних послуг; (с) приєднання України до Європейського кодексу соціального страхування; г) часткове реформування правового регулювання праці та зайнятості населення; д) удосконалення правового регулювання та соціальної політики у сфері соціального захисту, праці та зайнятості внутрішньо переміщених осіб з тимчасово окупованих територій України.

Акцентуючи увагу на моделях соціальної політики, слід виокремити ряд провідних моделей, які активно використовуються у світі. Так, згідно інформації, поданої у праці, провідними моделями соціальної політики є: «бісмарківська» модель, за якою соціальний захист громадянина повинен бути незалежним від впливу держави, не повинен визначатись та керуватись фінансовими інструментами держави, однак за цією моделлю соціальний захист забезпечується у системі строгого взаємозв'язку між рівнем успішності праці працівника та рівнем забезпечення йому соціального захисту; модель Беверіджа, за якою джерелом фінансування головних елементів системи соціального захисту виступає державний бюджет (при чому формується він переважно із податків); соціал-демократична модель (або скандинавська модель), головною метою якої є максимізація рівня соціального патерналізму у державі та мінімізація рівня соціальної відповідальності людини; ліберальна модель (американсько-британська модель), згідно якої мінімізованою у реалізації соціальної політики є роль державних структур, при чому визначальну роль у реалізації соціальної політики

виконують представники суспільства як окремі особистості, а також різні недержавні організації, зокрема соціально-страхові асоціації та соціально-страхові фонди; корпоративістська модель (або європейська (континентальна) модель чи інституційна модель), у відповідності до якої здійснення ринкових відносин і процеси страхування здійснюються під безпосереднім керівництвом держави; католицька модель, згідно якої за випадків неможливості самому вирішити свої проблеми потрібно звертатися до інших; рудиментарна модель, за якої мінімізуються чи взагалі не надаються юридичні права на соціальний захист.

У нинішніх умовах без суттєвої фінансової та матеріальної допомоги українцям важко і майже неможливо підтримувати належний рівень соціалізації суспільства. Це пов'язано з тим, що економічне зростання і успішна соціальна політика країни тісно взаємопов'язані й поєднані із сприятливим інвестиційним кліматом, міцними зовнішньоекономічними зв'язками, кон'юнктурою ринку, забезпеченням економічної безпеки, формуванням і збереженням людського капіталу. Крім того, неготовність нашої держави до війни поглибила соціально-економічну кризу. Відбуваються вплив фінансового, людського капіталу, фізичне знищення українського населення, руйнування інфраструктури, що унеможливило економічне зростання країни і нівелює позитивні кроки й результати соціально-економічних реформ.

Соціальна політика, яка практикується в нашій державі, характеризується рядом специфічних особливостей: значним зниженням рівня життя населення; високим рівнем безробіття. Через війну безробіття в Україні сягнуло рекордних 35%, адже значна частина громадян з початком війни втратили роботу; багато наших громадян виїхали з країни або отримали статус внутрішньо переміщених осіб. Ще більш незахищеними стали діти-сироти, багатодітні сім'ї, родини військовослужбовців, безробітні, пенсіонери, самотні незабезпечені люди, ще більш вразливими — біженці й безпритульні, сім'ї полонених військовослужбовців. Отже, багато питань

соціальної політики залишаються невирішеними і потребують негайного розв'язання. Наголосимо на основних з них: люди, які залишилися на непідконтрольній території, не отримують соціальних виплат. На всіх громадян, хто мають право на соціальні виплати, кошти нараховуються, але їх не видаватимуть доти, доки не буде визволено ту чи іншу територію; деякі країни теж змінюють свою позицію стосовно наших громадян біженців, скорочуючи певні пільги і преференції. Крім того, у багатьох країнах біженцям з України вже пропонують платити за проживання, скасували безплатний проїзд; велика кількість законодавчих актів нині ухвалюється на період воєнного стану і, як правило, ще на місяць після його завершення.

Таким чином, перспективними є подальші дослідження ефективних напрямів реалізації соціальної політики у сфері соціального захисту в умовах воєнного стану і з урахуванням особливостей нових векторів соціальної політики, які дозволять працювати результативніше для найбільш вразливих верств населення, котрі потребують соціального захисту і повністю залежать від держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. An economy that works for people. European Commission: Website. 2019. URL: <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people>
2. Antonnen A., Sipila J. European Social Care Services: Is It Possible To Identify Models. *Journal of European Social Policy*. 1996. (May). № 6 (2). P. 87–100.
3. Bablavy M. New welfare state models based on the new member states' experience. 2008. URL : www.governance.sk/assets/files/typology_espa.pdf
4. Edwards K.A., Griffin M. (June 2022). *Economic Security for the 21st Century*. Washington DC: The National Academy of Social Insurance. 108 p.
5. Esping-Andersen G. *The three worlds of welfare capitalism*, Brighton : Polity, 1990.
6. Leibfried S. *Towards a European welfare state*. Bremen : Zentrum fur Sozialpolitik, 1991.
7. Mishra R. *Society and social policy*. London. Macmillan, 1981.
8. Paime J. *Models of old-age pensions / A. Ware, R. Goodin (eds). Needs and welfare*. London : Sage, 1990.
9. Titmuss R. *Social policy: an introduction*. London : Alien & Unwin, 1974. 160 p.
10. Update (Fall). Washington, DC: World Bank. 161 p. DOI: 10.1596/978-1-4648-1928-5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
11. Van der Maesen L.J.G. (Winter 2020). Concluding Remarks. A “Social Quality Observatory” for Central and Eastern European Countries? *International Journal of Social Quality*. Vol. 10. Issue
12. World Bank (October 2022). *Social Protection for Recovery: Europe and Central Asia Economic Update (Fall)*. Washington, DC: World Bank. 161 p.
13. World Bank Group (April 2022). *Допомога, відновлення та стійка відбудова: Надання допомоги Україні у задоволенні невідкладних та середньострокових економічних потреб (Ukrainian)*. 43 p. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099547405052230400/IDU063b2f81900861047a70b55>
14. Балака Б. О. Публічне управління у сфері соціальної політики. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : право, публічне управління та адміністрування*. - 2021. - № 2. - С. 67-70.
15. Балтачєєва, Н. Б. Методологічні аспекти розробки структури механізму формування і реалізації соціальної політики в сучасних умовах. *ВІСНИК Донбаської державної машинобудівної академії*, 2012. 2 (27), 178–183.

16. Білозір О.В. Теоретико-методологічні аспекти формування державної соціальної політики. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2019. Вип. 2. С. 11-18.
17. Близнюк В.В. Соціальна політика України в контексті інтеграції до Європейського Союзу. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_02_3_58_uk.pdf.
18. Бурлай Т. В. Новітня політика соціальної якості ЄС: корисний досвід для повоєнного відновлення України. Т. В. Бурлай, В. І. Костриця, В. В. Близнюк, Р. Я. Левін. *Економічна теорія*. 2022. № 3. - С. 89-119.
19. Бутирська І. Основні напрями соціальної політики Європейського Союзу. URL: <http://zn.wsbir.edu.pl/wydania/zeszyt2/sekcjaA/1.PDF>.
20. Гонтар З. Г. Перспективні напрями вдосконалення соціальної політики в Україні з урахуванням досвіду європейських країн. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 3. С. 36-41.
21. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук. ред. кол. Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]; Національна академія державного управління при Президентові України. К.: НАДУ, 2011. Т. 3: Історія державного управління / наук. ред. кол.: А. М. Михненко (співголова), М. М. Білинська (співголова) та ін., 2011. 788 с.
22. Європейська соціальна хартія (переглянута). Страсбург, 3 травня 1996 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
23. Європейський кодекс соціального забезпечення. Страсбург, 16 квітня 1964 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329.
24. Звіт про виконання угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2017 році. URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/imce/layout_16_02_final.pdf.
25. Зіскін О. С. Інститут соціальної держави: підходи до модернізації в умовах новітніх викликів : дис. ... к-та політ. наук : 23.00.02 / Державний заклад «Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2021. 214 с. URL : <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2021/ziskin/aref.pdf>
26. Індекс якості життя: як змінювалось місце України в рейтингу. *Слово і діло*: сайт. 19.07.2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/19/infografika/svit/indeks-yakosti-zhyttya-yak-zminyuvalosya-misce-ukrayinyrejtynhu>
27. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2(12). С.1-10. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile>.
28. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

- 29.Костриця В., Бурлай Т. (2022). Державна політика зайнятості на засадах соціальної рівності (Київ, 11 травня 2022 р.) у 2-х част. Ч. 2. Київ: КНЕУ. С. 84–91. URL:
- 30.Мосаєв Ю. В. Проблеми становлення екологічної соціальної роботи в Україні. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2020. Вип. 1(2). С. 180–189
- 31.Николаєва В. І. Державне управління розвитком системи соціальної роботи в умовах транзитивного суспільства : дис. ... д-ра н-к з держ. упр-ня : 25.00.02 / Донецький держ. ун-т управління, Маріуполь, 2021. 558 с.
- 32.Николаєва В. І. Моделі соціальної політики і соціальної роботи в європейському союзі: особливості й характерні риси. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* - 2021. - Вип. 1. - С. 184-193.
- 33.Основні показники рівня життя населення за 2021—2022 рр.*Міністерство соціальної політики України.* URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Pokazniki-socialnoi-sferi.html>
- 34.Петракова К. О. Теоретико-методологічний аналіз взаємозв'язку економіки і політики у державному управлінні : автореферат дис. за спец. 25.00.01 – теорія та історія держ. упр-ня / Катерина Олегівна Петракова. – Ін-тут підготовки кадрів держ. служби зайнятості, К., 2017. – 20 с.
- 35.Писаренко С. М., Горін Н. В., Українець Л. А. та ін. *Менеджмент європейської економічної інтеграції*: підручник / ред. С. М. Писаренко. К.: Знання, 2012. 373 с.
- 36.План заходів щодо забезпечення виконання положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2015-2019 роки від 14 травня 2015 р. № 45. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- 37.Про внесення зміни до пункту 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)»: Закон України від 17 травня 2017 року № 2034-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- 38.Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
- 39.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»: Указ Президента України від 02.06.2021 р. № 225/2021. *Президент України*: сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073>

40. Скуратівський В., Трощинський В., Ситник П. Державна політика в соціогуманітарній сфері: підручник. Видавництво НАДУ. 2007.
41. Слюсаренко К. В. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики і перспективи. *Економічний аналіз: зб. наук. Праць*. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». 2017. Том 27. № 1. С. 80-90.
42. Тищенко О. В. Реалізація права на гідне життя як основа соціальної політики Бельгії. *Соціальне право*. 2017. № 2. С. 120-127.
43. Ткачова О. Ефективність державного управління: поняття та підходи до оцінювання. *Вісник Національної академії державного управління*, 2013. 2 (6), 30–37.
44. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Законодавство України*: сайт.
45. Україна – 2030. Стратегія зміни майбутнього. *Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України*: сайт. 09.12.2020.
URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ukraina-2030-strategiya-zmini-maybutnogo>
46. Україна долучилася до Європейського кодексу соціального забезпечення. URL: <http://ukrainepravo.com>.
47. Чорна Л. О., Кудлаєнко С. В. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку // *Агросвіт*. 2018. № 18. С. 16–20.
48. Ящишина І. В. Соціалізація інноваційної політики ЄС. *Наука та наукознавство*. 2017. № 4(98). С. 3-18.

Виконала:

студентка магістратури за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування заочної форми навчання

« ____ » _____ 2023 р.

Підпис

Людмила КИРИЛЮК

Ініціали, прізвище

Науковий керівник:

« ____ » _____ 2023 р.

Підпис

Леся ОМЕЛЬЧУК

Ініціали, прізвище

Робота допущена до захисту:

« ____ » _____ 2023 р.

Підпис

Едуард ЩЕПАНСЬКИЙ

Ініціали, прізвище